

PORADNIK LOGOPEDYCZNY DLA RODZICÓW W PIGUŁCE

przygotowała logopeda mgr
Martyna Pajączkowska

JAKIE TEMATY PORUSZYMY?

- Podstawowy słownik logopedyczny
- Prawidłowy rozwój mowy dziecka
- Przyczyny nieprawidłowości rozwoju mowy i wymowy dziecka
- Funkcje prymarne i ich wpływ na artykulację
- Objawy nieprawidłowości, rodzaje wad wymowy
- Współpraca z innymi specjalistami
- Terapia logopedyczna, propozycje ćwiczeń

LOGOPEDA - KIM JEST I JAKIE SĄ JEGO DZIAŁANIA?

Logopeda zajmuje się profilaktyką, diagnozą oraz terapią zaburzeń rozwoju mowy, a w szczególności korektą wad wymowy oraz usprawnianiem procesu komunikacji dzieci i dorosłych.

Główne zadania logopedy:

- dokonywanie diagnozy logopedycznej, w tym prowadzenie badań przesiewowych w celu ustalenia stanu mowy oraz poziomu rozwoju językowego uczniów,
- prowadzenie terapii logopedycznej dzieci posiadających orzeczenia Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej ze wskazaniem na potrzebę zajęć z zakresu terapii logopedycznej oraz dzieci z wadami wymowy
- współpraca z nauczycielami, wychowawcami oraz pedagogiem specjalnym w zakresie tworzenia WOPFU oraz IPET dla uczniów,
- współpraca z rodzicami uczniów objętych terapią logopedyczną,

Podstawowe cele terapii logopedycznej:

- kształtowanie prawidłowej mowy poprzez eliminowanie zaburzeń w zakresie strony fonetycznej, leksykalnej i gramatycznej wypowiedzi (kształtowanie kompetencji językowej i komunikacyjnej)
- stymulowanie opóźnionego rozwoju mowy,
- doskonalenie wymowy i korygowanie wad wymowy,
- wdrażanie do praktycznego wykorzystania nawyków poprawnej wymowy przyswojonej w toku ćwiczeń,
- rozwijanie umiejętności budowania swobodnej wypowiedzi w poprawnej formie gramatycznej,
- wzbogacanie słownictwa,
- zachęcanie dzieci do twórczej aktywności słownej.

- **balbutologopedia** (diagnoza i terapia osób z zaburzeniami płynności mowy, np. jękanie, gielkot)
- **gerontologopedia** (diagnoza i terapia osób z chorobami, zaburzeniami występujących u osób starszych, np. choroba Alzheimera)
- **glottodydaktyka** (nauka języka obcokrajowców, ale również metoda rozumiana jako wychowanie językowe dzieci, diagnoza, profilaktyka i terapia dzieci z trudnościami w czytaniu i pisaniu)
- **logopedia artystyczna** (kształtowanie wzorcowej mowy, dykcji, emisji głosu)
- **logopedia wychowawcza** (profilaktyka, zapobieganie zaburzeniom mowy i głosu, kształtowanie właściwej mowy u dzieci)
- **logoterapia** (usuwanie zaburzeń mowy, głosu, trudności w czytaniu i pisaniu)
- **neurologopedia** (diagnoza i terapia osób m.in. z afazją, alalią, dyzartrią, porażeniem mózgowym)
- **oligofrenologopedia** (diagnoza i terapia osób z niepełnosprawnością intelektualną)
- **onkologopedia** (kształtowanie mowy osób ze schorzeniami nowotworowymi, po laryngektomii)
- **surdologopedia** (kształtowanie mowy osób niesłyszących, niedosłyszących)
- **tyflogopedia** (kształtowanie mowy osób niewidzących i niedowidzących)
- **wczesna interwencja logopedyczna** (diagnoza i terapia dzieci (0-3 r.ż.) zagrożonych lub z niepełnosprawnością, wymagających wczesnych oddziaływań logopedycznych)

MOWA, A WYMOWA – JAKA JEST RÓŻNICA?

- **Kompetencja językowa** – umiejętność posługiwania się językiem (jako systemem) w jego prawidłowej formie. Kompetencje językowe pozwalają na tworzenie, wypowiedzanie, odbieranie oraz rozumienie zdań we wszystkich językach znanych danej osobie.
- **Kompetencja komunikacyjna** – umiejętność posługiwania się językiem oraz umiejętność dostosowywania środków językowych do sytuacji, odbiorcy w zależności od celu komunikacji.
- **Mowa** to porozumiewanie się językowe (mówienie i rozumienie wypowiedzi) uczestników konkretnego werbalnego aktu komunikacji, któremu towarzyszą zachowania niewerbalne takie jak gesty, mimika, spojrzenia.
- **Wymowa / artykulacja** to ruchy i układ narządów aparatu artykulacyjnego podczas wymawiania poszczególnych głosek.

NA CZYM POLEGA POPRAWNA ARTYKULACJA? GŁOSKA I JEJ CECHY

Głoska to najmniejsza cząstka mowy, którą słyszymy i wymawiamy.

Cechy głoski:

1. **Praca więzadeł głoskowych** (bezdźwięczna, dźwięczna)
2. **Praca podniebienia miękkiego zakończonego języczkiem** (ustna, nosowa)
3. **Ułożenie masy języka** (płaskie, przednie, tylne)
4. **Miejsce artykulacji** (dwuwargowe, wargowo-zębowe, przedniojęzykowo-zębowe, przedniojęzykowo-dziąstowe, preparatalno-zazębowe, preparatalno-zadziąstowe, preparatalne, postparatalne, welarne)
5. **Stopień zbliżenia narządów mowy** (szczelinowe, zwarto-szczelinowe, zwarto-wybuchowe, zwarto-otwarte nosowe, drżące, boczne)

Wady wymowy/zaburzenia artykulacji/ dyslalia:

To nic innego jak zaburzone wymawianie głosek. Wadliwa realizacja cech głosek pojedynczo lub kilku naraz. Wówczas występuje nieprawidłowa wymowa, natomiast system językowy dziecko ma przyswojony.

Wyróżnia się m.in.:

- ❖ Dyslalię anatomiczną
- ❖ Dyslalię funkcjonalną
- ❖ Dyslalię środowiskową
- ❖ Dyslalię słuchową

DYSLALIA ANATOMICZNA

Przyczyną tej dyslalii są wady w budowie anatomicznej aparatu artykulacyjnego (wrodzone lub nabyte) ograniczające lub uniemożliwiające wykonanie precyzyjnych ruchów artykulacyjnych np.:

- skrócone wędzidełko podjęzykowe i miejsce jego przyczepów
- przerost języka lub zbyt mały język, kształt i symetria języka
- budowa warg i podniebienia
- budowa, symetria, drożność nosa
- anomalie zgryzowe i zębowe
- rozszczep wargi i/lub podniebienia
- przerost migdałów

Gdy dziecko ma ograniczenia w budowie aparatu mowy lub sprawności, wprowadza **strategie kompensacyjne** – wykorzystuje ruchy pomocnicze, aby wypełnić braki.

DYSLALIA FUNKCJONALNA

Przyczyną tej dyslalii jest nieprawidłowy przebieg rozwoju czynności fizjologicznych w obrębie narządu mowy spowodowany najczęściej niewłaściwą pielęgnacją dziecka – prowadzący do powstania **DYSFUNKCJI I PARAFUNKCJI** (szkodliwych nawyków dla rozwoju sprawności aparatu artykulacyjnego) np.:

- potrzeba ssania smoczka lub palca, oblizywanie warg, zagryzanie warg i języka, wkładanie rąk do jamy ustnej itd.
- nieprawidłowy sposób karmienia
- alergie
- nieprawidłowe oddychanie, połykanie, żucie, gryzienie, odgryzanie

Wówczas pojawia się osłabienie napięcia mięśni artykulacyjnych, prowadzących do powstawania wad wymowy.

Dyslalia środowiskowa:

Przyczyną tej dyslalii są nieprawidłowe wzory wymowy w rodzinie dziecka lub rodzeństwa. Dziecko naśladuje wadliwą wymowę

Dyslalia słuchowa:

Spowodowana jest ograniczeniem odbioru bodźców słuchowych z powodu uszkodzenia słuchu. Dziecko ma utrudnioną artykulację wskutek ograniczonego słyszenia dźwięków mowy, za czym idzie niewłaściwe różnicowanie fonemów.

Dyslalię można podzielić również w inny sposób, uwzględniając głoski, których ona dotyczy.
I tym sposobem zaburzenie to może objawiać się, jako:

- **Sygmatyzm** – nieprawidłowa realizacja głosek dentalizowanych, czyli znane seplenienie. W skład głosek dentalizowanych wchodzi głoski trzech szeregów: syczącego (S, Z, C, DZ), ciszącego (Ś, Ź, Ć, DŹ) i szumiącego (SZ, Ż, CZ, DŻ).
- **Rotacyzm** – nieprawidłowa realizacja głoski R.
- **Lambdacyzm** – nieprawidłowa realizacja głoski L.
- **Kappacyzm** – nieprawidłowa realizacja głoski K.
- **Gammacyzm** – nieprawidłowa realizacja głoski G.
- **Betacyzm** – nieprawidłowa realizacja głoski B.
- **Tetacyzm** - nieprawidłowa realizacja głosek T oraz D.
- **Rynolalia** – nosowanie, zaburzenie rezonansu nosowego w mowie.
- **Inne** – dotyczące reszty samogłosek i spółgłosek języka polskiego na przykład głosek: F, W, P, D, T, N, A, E, A, U itd.
- **Deformacje złożone** – dźwięki pośrednie

???

Poniedziałkowe
LOGATostki

MOWA BEZDŹWIĘCZNA

Zjawisko, w którym dana osoba wymawia głoski dźwięczne (jedną lub więcej), jak bezdźwięczne, np. zamiast *b* usłyszymy *p*, *d* zostanie zastąpione przez *t*. Rezultatem takich zmian, będzie wypowiedzianie *puta* zamiast *buda*. *Bułka* może zostać zastąpiona przez *pułkę*. Takie zamiany zmieniają oczywiście całkowicie wydźwięk wypowiedzi.

"Sjałłapym
pułkę"

Pary głosek, które mogą ulec zamianie to np. *b-p*, *d-t*, *g-k*, *dz-c*, *dź-cz*, *dź-ć*, *rz-sz*, *ź-ś*, *z-s* w-*f*.

RÓŻNICOWANIE FONEMÓW

Stuch fonematyczny to zdolność do rozróżniania cech dystynktywnych najmniejszych elementów mowy, czyli fonemów, ze względu na takie różnice, jak np. dźwięczność czy miękkość. Dzięki tej zdolności jesteśmy w stanie odróżnić m.in. głoskę 'k' od głoski 'g', 't' od 'd' czy też 'c' od 'ć', i znaczenie wyrazów. Oznacza umiejętność odróżniania od siebie głosek, rozróżniania słów czy określania takich zjawisk jak akcent czy intonacja. Dzięki słuchowi fonematycznemu potrafimy też dzielić zdania na wyrazy, wyrazy na sylaby, a sylaby na głoski. Kształtowanie słuchu fonematycznego rozpoczyna się od ok. 6. do 12. miesiąca życia, proces ten zakończy się wraz z pełnym ukształtowaniem mowy, czyli między 6. a 7. rokiem życia.

ĆWICZENIA SŁUCHU FONEMOWEGO

1. **Rozpoznawanie dźwięków i szmerów** – (ćwiczenia przygotowawcze) – zadaniem dziecka jest rozpoznanie zasłyszanych dźwięków.

- Rozpoznawanie głosów zwierząt – początkowo głosy zwierząt najbardziej znanych: np. psa, kota, krowy, kury, koguta, kaczki, potem głosy zwierząt, z którymi dzieci stykają się rzadziej, np.: kozy, ośła, lwa, mewy, wrony.
- Odgadywanie odgłosów docierających zza parawanu, albo z sąsiedniego pomieszczenia np.: odgłosy otoczenia - przelewania wody, rozdierania papieru, telefonu, przesuwania krzesła, upadku piłki, kluczy, itd.
- Rozpoznawanie dźwięków różnych instrumentów: bębenek, pianino, skrzypce, gitara, cymbałki itp.

2. **Odtwarzanie przez dzieci słyszanego rytmu**

- Odtwarzanie przez dzieci rytmu przy pomocy wystukiwania patyczkiem o bębenek, cymbałki.
- Dobieranie rymów do podanego słowa np. jakie słowa rymują się ze słowem „mama” – dama, tama itp.
- Dokańczanie rymów – czytanie dziecku wierszyków rymowanych (np. J. Tuwima „O panu Tralalińskim) – dziecko ma dopowiedzieć rymy

3. Wyodrębnianie zdań w mowie, słów w zdaniach, głosek w słowach:

- Dziecko słucha krótkich wypowiedzi w postaci zdań prostych na temat obrazka np. To kotek. On pije mleko. Dziecko ma narysować tyle kresek, ile jest zdań.
- Układanie zdań przez dziecko na podstawie ilości patyczków / patyczki oznaczają słowa np.
I To Ola
II Tam stoi Tomek
III Cela ma małego brata
- Podział wyrazów na sylaby (początkowo dwusylabowych, później trzy i więcej sylabowych).
- Segregowanie obrazków według ilości sylab.
- Rozpoznawanie obrazków zaczynających się od tej samej sylaby.
- Rozpoznawanie obrazków kończących się tą samą sylabą.
- Wymyślanie nazw przedmiotów rozpoczynających się na podaną sylabę (– bu – buty, budzik, la- lampka, laska, sza- szafka, szalik itp.)
- Wymyślanie słów kończących się na określoną sylabę np. „ki” : wor – ki, san – ki, zabaw – ki.
- Wyróżnianie i wybrzmiewanie samogłosek i spółgłosek na początku wyrazu – „ c słyszysz na początku wyrazu ?” . (np. O-la, k-ot, l- ampka)
- Grupowanie obrazków, których nazwy zaczynają się daną głoską.
- Tworzenie wyrazów na podstawie podanej głoski początkowej.
- Wyodrębnianie końcowej głoski „co słyszysz na końcu wyrazu?” . (np. zup-a, aut-o, pomido-r)
- Sztafeta wyrazowa – podawanie lub wybieranie wśród obrazków, w których nazwa jednego rozpoczyna się taką głoską, jaką kończy się nazwa drugiego (np. rak – kot – tor- rolka itp.)
- Składanie wyrazów z usłyszanych głosek (mówimy dziecku p-o-l-e ono mówi pole).
- Podział wyrazów na głoski (mówimy dziecku koło ono mówi k-o-ł-o).

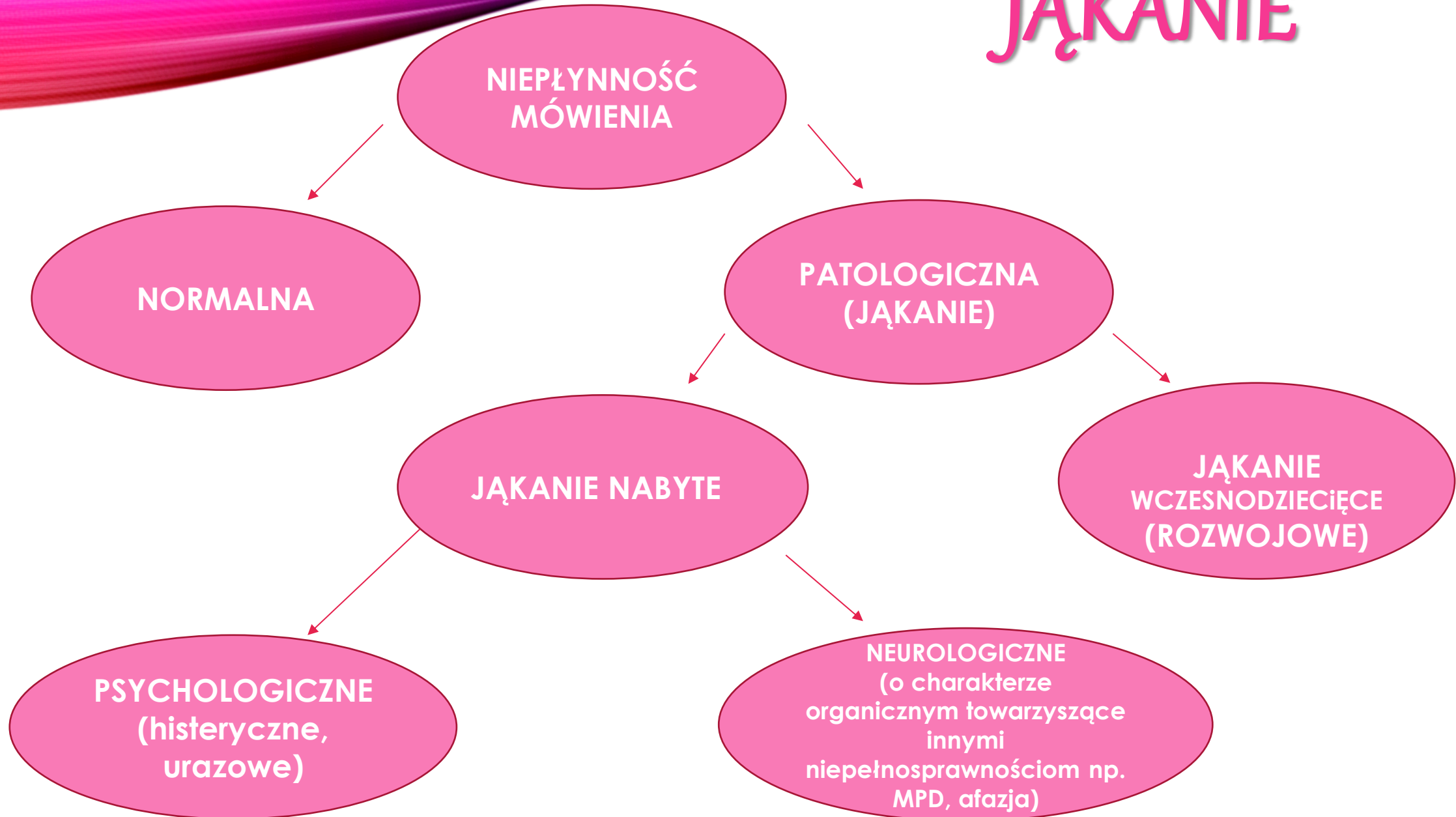
ZABURZONY ROZWÓJ MOWY

Zaburzony rozwój mowy - nie jest normatywny, sygnalizuje obecność poważniejszych ograniczeń w rozwoju komunikacji dziecka. Może iść w parze z poważnymi zaburzeniami np.:

- w dyszartrii
  - w niedokształceniu mowy pochodzenia korowego (afazje)
  - w niedokształceniu mowy z powodu niedostuchu
  - w niedokształceniu mowy w autyzmie
  - w niedokształceniu mowy towarzyszącemu niepełnosprawności intelektualnej.
- komunikacja językowa u dziecka nie rozwija się zgodnie z przyjętymi normami dla danego wieku, a rejestrowane zachowania językowe (objawy) są zakłócone w stopniu i postaci nie zapowiadających ich wyrównania się w czasie późniejszym, tzn. przyjmują charakter patologiczny, nie prezentują oznak tylko opóźnienia np. dziecko z zespołem genetycznym (np. deformacje jamy ustnej, napięcie mięśniowe itd.). Trudności pojawiają się często nie tylko w zakresie mówienia, ale także rozumienia. Wypowiedzi dziecka są często zmienne, niesystemowe i trudne do identyfikacji.

JĄKANIE

KINESTEZJA ARTYKULACYJNA to czucie ułożenia narządów mowy właściwe poszczególnym głoskom. Ocena kinestezji jest niezbędną częścią badania logopedycznego, ma na celu sprawdzenie funkcji korowych dla mowy i określenie możliwości w zakresie kierowania ruchami aparatu artykulacyjnego w trakcie mówienia.

Tradycyjny sposób pracy nad zaburzoną kinestezją artykulacyjną zakłada wielokrotne powtarzanie danego dźwięku we właściwym dla niego ułożeniu artykulatorów.

PRAKSJA ORALNA to umiejętność wykonywania celowych ruchów w obrębie jamy ustnej. Wymaga dokładnego zaplanowania, a następnie odtworzenia sekwencji ruchowych w odpowiedniej kolejności.

OPÓŹNIONY ROZWÓJ MOWY

Opóźniony rozwój mowy oznacza, że dziecko w danym wieku nie posługuje się mową w stopniu uznanym za prawidłowy dla tego wieku, ale bez znamion patologii. Wyróżnia się dwa rozpoznania:

PROSTE OPÓŹNIENIE ROZWOJU MOWY:

- zdolność mówienia rozwija się według normalnych etapów rozwojowych tyle tylko, że z opóźnieniem
- zwykle po 3. roku życia obserwujemy wyrównywanie się opóźnienia, pojawiają się w krótkim czasie kolejne okresy rozwoju mowy
- wyraźna jest dynamika rozwoju mowy - rodzice mówią o „rozkwicie mowy”
- dziecko zaczyna powtarzać sylaby i wyrazy, ich realizacja zgodna jest z możliwościami artykulacyjnymi dziecka
- każde kolejne powtórzenie wyrazu jest bliższe postaci prawidłowej
- najczęściej zachowana jest liczba sylab w wyrazach
- następuje szybki rozwój słownictwa
- w pojawiających się zdaniach większość form fleksyjnych jest od początku normatywna, chociaż zdarzają się, podobnie jak i w prawidłowym rozwoju, wahania w zakresie użycia form morfologicznych kończące się ich ustabilizowaniem
- sprawność aparatu artykulacyjnego jest u większości dzieci prawidłowa, jeżeli nie – osobny problem zaburzeń artykulacyjnych
- podobnie - przebieg rozwoju czynności fizjologicznych w obrębie narządu mowy, chyba że uwarunkowania są nieprawidłowe jeżeli nie – osobny problem zaburzeń artykulacyjnych

- wyrównuje się w dłuższym czasie niż proste opóźnienie rozwoju mowy. Proces ten trwa niekiedy do 5-6 roku życia, inna jest dynamika pojawiających się zmian
- w początkowych próbach dziecku znacznie łatwiej jest powtórzyć sylaby niż złożone z tych sylab wyrazy
- pierwsze powtórzenia wyrazów mogą charakteryzować się brakiem stałości
- stopniowo z biegiem czasu i dzięki pomocy logopedycznej utrwała się ich struktura
- rozwój ilościowy słownictwa czynnego jest wolniejszy
- rozwój zdania zaznacza się zwykle około 4. roku życia i trwa dłużej niż u dzieci z prostym opóźnieniem rozwoju mowy, podobnie jak i stabilizowanie się form morfologicznych
- dłużej pomijane są przyimki w wyrażeniach przyimkowych
- sprawność aparatu artykulacyjnego i rozwój funkcji w obrębie narządu żucia może budzić niewielkie wątpliwości (jest jednak cechą indywidualną poszczególnych dzieci). Nie oznacza to, że aparat artykulacyjny u tych dzieci jest niesprawny - nie można tej cechy uznać jako należącej do charakterystyki opóźnionego rozwoju mowy
- dłużej mogą utrzymywać się substytuty rozwojowe w zakresie artykulacji oraz zdarza się ubezdźwięcznianie
- zdarza się także odmienny przebieg rozwoju artykulacji

Przy opóźnionym rozwoju mowy częstym zjawiskiem jest tzw. "bałagan fonetyczny", czyli nieregularność substytuowania głosek oraz zjawisko "rozmywania głosek", czyli brak wyrazistości artykulacyjnej dźwięku.

Opóźnionemu rozwojowi mowy towarzyszy często agramatyzm oraz zubożenie kategorii wypowiedzi zdaniowej w postaci istniejących równoważników zdań lub zdań prostych.

Dzieci z opóźnionym rozwojem mowy mają słabą pamięć słuchową, wykazują trudności w samodzielny opowiadaniu uwzględniającym kolejność wydarzeń oraz związki przyczynowo - skutkowe. Przejawiają trudności z nauką wierszy. Przy powtarzaniu zdań i krótkich wierszyków zaburzeniu ulega szyk wyrazów w zdaniu i ich formy gramatyczne. Występują problemy z podziałem zdania na wyrazy i problemy z głoskowaniem.

PRZYCZYNY ORM:

- nadużywanie nowoczesnej technologii (telefony, tablety, komputery, gry)
- opóźnienie mielinizacji motorycznych i asocjacyjnych włókien nerwowych w układzie nerwowym centralnym
- słaba stymulacja rozwoju dziecka
- ograniczenia ilościowe i strukturalne bodźców słownych nie pobudzające dziecka do udziału w aktach mowy
- rzadkie włączanie dziecka w interakcje z najbliższymi osobami, aby umożliwić mu bycie nie tylko odbiorcą komunikatów słownych, ale także i nadawcą
- niepełne zaspokajanie podstawowych potrzeb psychicznych dziecka
- zaburzenia rozwoju poczucia tożsamości dziecka współwystępujące z trudnością matki w osiągnięciu tożsamości macierzyńskiej nieprawidłowości w relacji matka – dziecko, także jej „intruzywność przejawiająca się stałym wydawaniem poleceń dziecku....” (M. Zalewska, 2004, s.49).
- obciążony wywiad

APARAT MOWY

Aparat mowy to narządy biorące udział w tworzeniu dźwięków ludzkiej mowy. Narządy te stanowią część układu oddechowego.

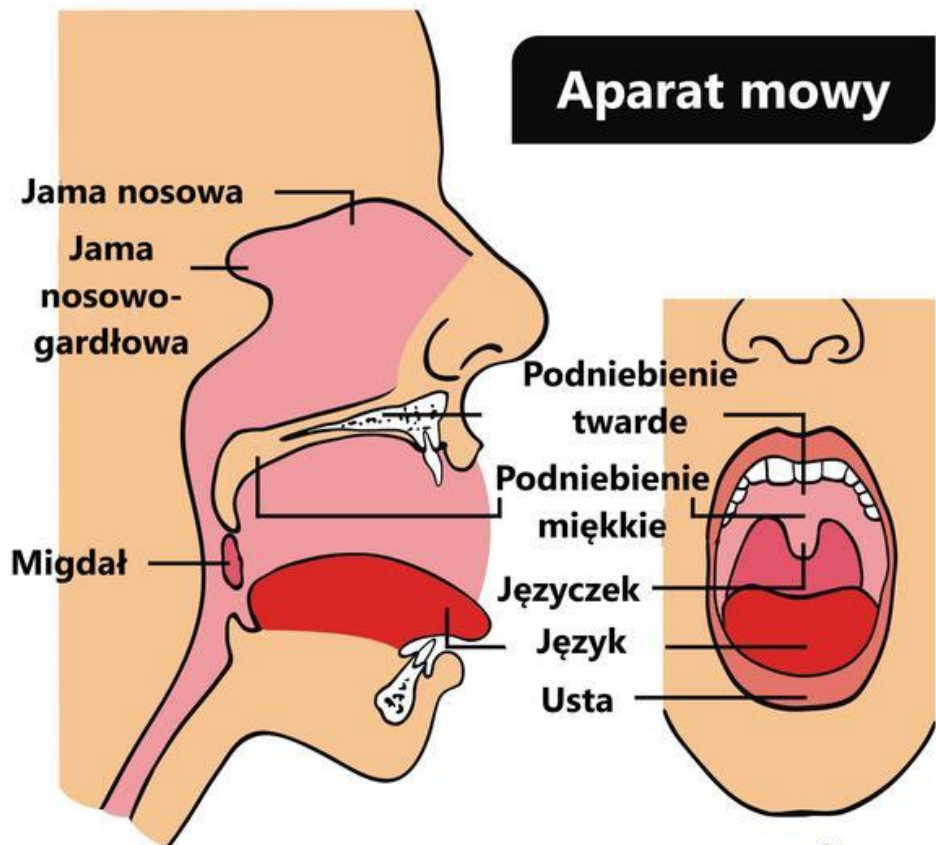
W budowie aparatu mowy można wyróżnić trzy grupy narządów:

- aparat oddechowy (płuca, przepona, tchawica, oskrzela)
- aparat fonacyjny (krtani)
- aparat artykulacyjny.

Aparat artykulacyjny składa się z narządów, które modyfikują strumień powietrza i obejmuje wszystkie narządy jam przewodu oddechowego znajdujące się ponad nagłośnią (wejściem do krtani). Trzy jamy ponadkrtaniowe – jamę nosową, jamę gardłową i jamę ustną – określa się mianem tzw. nasady.

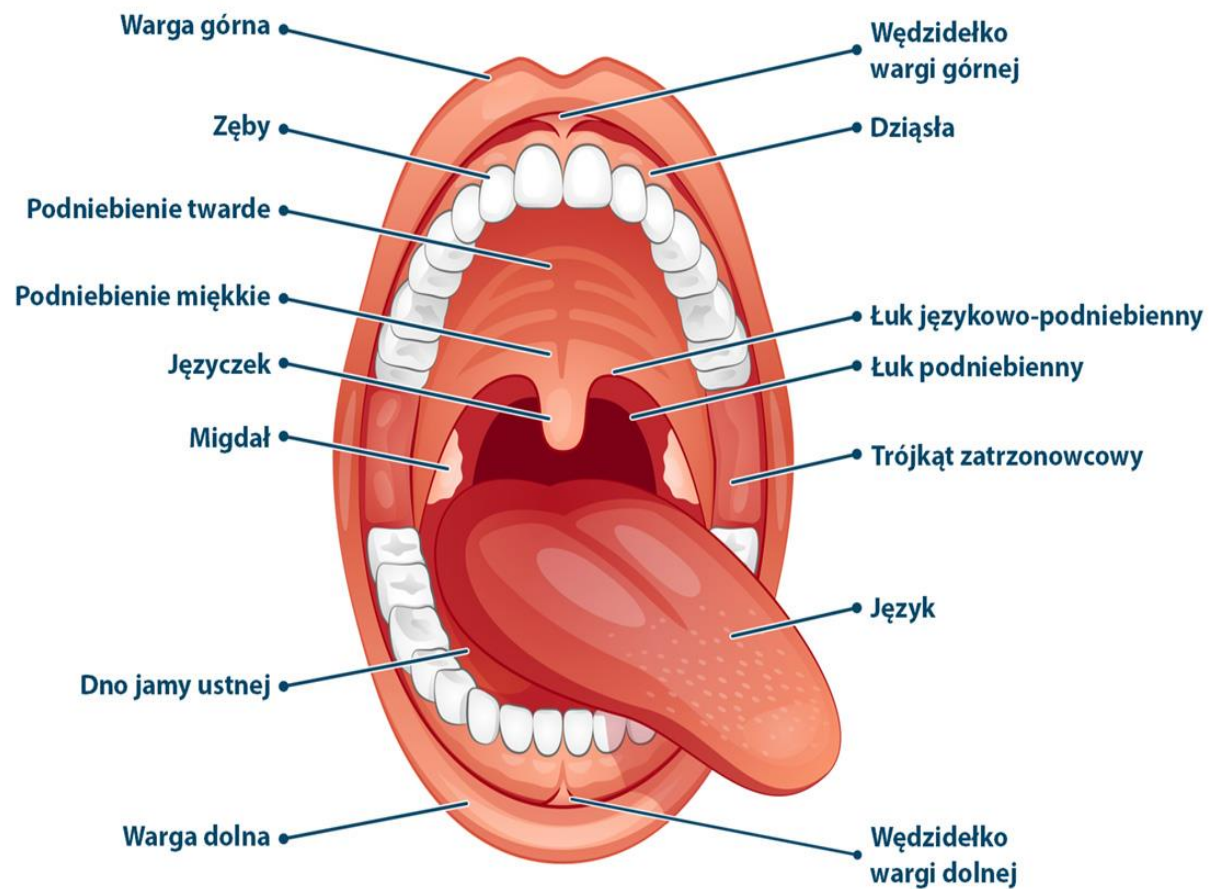
Narządy znajdujące się w nasadzie, zwane artykulatorami, można podzielić na ruchome i nieruchome. Najważniejsze ruchome narządy to wargi, język, podniebienie miękkie z języczkiem oraz żuchwa, zaś nieruchome to przede wszystkim zęby, dziąsła i podniebienie twarde. Ustawienie artykulatorów decyduje o barwie odbieranej przez nas głoski.

Aparat mowy

jamama.

ANATOMIA JAMY USTNEJ

ZAJĘCIA/TERAPIA LOGOPEDYCZNA

Terapia powinna poprzedzona być wywiadem, obserwacją oraz przeprowadzeniem specjalistycznych testów. Na tej podstawie logopeda stawia diagnozę i opracowuje program usprawniania.

Aby terapia logopedyczna była skuteczna – dziecko powinno brać udział w indywidualnych zajęciach logopedycznych 45 min. kilka razy w tygodniu. Jednakże to dopiero połowa sukcesu, gdyż największe efekty przynosi systematyczna praca w domu i regularne, intensywne ćwiczenia utrwalające nowe nawyki.

Terapia logopedyczna ma na celu usprawnienie funkcji komunikacyjnej poprzez stopniowe korygowanie zakłóceń występujących podczas porozumiewania się.

WSPARCIE TERAPII
LOGOPEDYCZNEJ - MOJA ROLA
JAKO LOGOPEDY W
PRZEDSZKOLU

PRAWIDŁOWY ROZWÓJ MOWY DZIECKA

❖ Okres melodii:

- **0-2 miesiąca** – okres wokalizacji odruchowej, dźwięki nieartykułowane
- **2-5 miesiąca** – okres głużenia (zwarcia welarne, często połączone z elementem samogłoskowym)
– samorzutne, nieświadome wydawanie przez dziecko dźwięków w stanach dobrego samopoczucia
- **5-7 miesiąca** – okres zabawy głosem (powtarzanie dźwięków określonego typu), wibranty, piski, pomruki
- **7-10 miesiąca** – gaworzenie jednorodne (ciągi jednorodnych sylab) – świadome generowanie dźwięków przez dziecko, sylaby otwarte, trening artykulacji i postrzegania słuchowego, brak funkcji komunikacyjnej
- **10-12 miesiąca** – gaworzenie zmienne składające się z różnych sylab i głosek

- **Okres pomruków komunikacyjnych** – dziecko używa gestu i towarzyszy mu wydanie przypadkowych, zmiennych, nieświadomych dźwięków.
- **9-16/20 miesiąca - Okres prototypów wyrazowych (holofrazy – wypowiedzi jednowyrazowe)** – stała sekwencja dźwięków niesie pewną treść, funkcja znakowa, „pierwsze wyrazy”. Treść i forma ewaluują i przybliżają się coraz bardziej do ustabilizowanych systemów jednostek leksykalnych (wyrazów).

Pierwszy wyrazy są:

- ❖ agramatyczne
- ❖ pojawiają się w funkcji wykrzykników (wyrażanie emocji)
- ❖ **WYRAZY NAZYWAJĄCE CECHY RZECZY, CZYNNOŚCI I STANÓW.** Kategoria funkcjonalna pojawiająca się w mowie u dzieci – pojawiają się tzw. („przymiotniko-przysłówki”) np. be, cacy. **Po 1,6-1,8 lat (początki gramatyki)** z rzeczowniko-czasowników rozwiną się rzeczowniki i czasowniki, a z przymiotniko-przysłówek przymiotniki i przysłówki.

Wypowiedzi dwuwyrazowe pojawiają się w 16-20 miesiącu i trwają do 22-24 miesiąca. **Fleksja (odmiana wyrazów) pojawia się w 3-cim miesiącu po pojawieniu się wypowiedzi 2 wyrazowych.**

PRAWIDŁOWY ROZWÓJ MOWY DZIECKA

Od 1 r.ż. do 2 r.ż.
okres wyrazu

Od 2 r.ż. do 3 r.ż.
okres zdania

Od 3 r.ż. do 7 r.ż.
okres swoistej mowy
dziecięcej

Rozwój języka dziecka 1-letniego

Rozumienie (początki rozumienia językowego ok. 8 miesiąca)

- Rozumienie prostych poleceń (np "daj", „otwórz buzię”)
- Rozumienie wyrazów - nazw niektórych przedmiotów, osób (ok. 10 wyr.)
- Reagowanie na swoje imię
- Rozróżnianie i rozumienie intonacyjnego aspektu słyszanej wypowiedzi - pytanie, polecenie, oznajmienie

Mówienie

- Pierwsze wyrazy (prototypy wyrazowe)- ok. 10 wyr. (funkcjonalnie sygnały bardziej złożonych treści- holofrazy)
- Postać fonologiczna wyrazów specyficzna: pojedyncze sylaby, reduplikacje sylab, onomatopeje
- Zakres znaczeniowy wyrazów zawężony do jednego desygnatu (kot- tylko ten jeden, domowy; buty- tylko wtedy, gdy na nogach)
- Brak gramatycznego zróżnicowania wyrazów na części mowy (funkcjonalnie- „rzeczowniko-czasowniki”, wykrzykniki)
- Repertuar dźwięków : a, o, i, e, u, j, p, p', m, m', b, t, t', d, d', ń, (u), (b'), (f)

Rozwój języka dziecka 1-letniego

Komunikacja

1. Gesty w funkcji komunikatu (gest wskazania = „chcę”, gest odpychania = „nie chcę”)
2. Odwzajemnianie spojrzenia – od 2 miesiąca
3. Rozpoznaje swoich/obcych (obcych może się bać- płacz)
4. Inicjuje interakcje z wieloma osobami z otoczenia („zaczepia”)
5. Utrzymywanie z dorosłymi wspólnego pola uwagi (od 8/9 miesiąca)
6. Zabawa z dorosłymi w *kosi- kosi, a kuku*
7. Początki zdolności do decentracji (rozumienie intencji innych osób, od ok. 9)

Rozwój języka dziecka 2 -letniego

Rozumienie

- Rozumienie poleceń (składniowo prostych np. połóż, przynieś, podaj i początki rozumienia poleceń składniowo złożonych współrzędnych np. przynieś misia i połóż go na stole.)
- Pokazywanie na polecenie przedmiotów na obrazkach
- Rozumienie ok. 200- 300 słów
- Początki rozumienia wyrażeń przymikowych (orientacja przestrzenna)

Mówienie

- Wypowiedzi 2- wyrazowe (od 1,6/1,8), agramatyczne
- Od 3-go miesiąca wypowiedzi dwuwyrzowych pojawiają się początki gramatyki i tzw. „typowe błędy” (generalizacja końcówki częstszej w danym przypadku np. ojcowi, kotowi, bratowi, jeden temat czasownika np. podawujr, rysowam, davam, tematy rzeczownikowe bez alternacji np. o losu, na ogonu, o lowelu)
- Wypowiedzi w dużym stopniu zależne od kontekstu i konsytuacji
- Wraz z początkami gramatyki - różnicowanie formy wyrazów na części mowy
- Pierwsze przymiotniki

Rozwój języka dziecka 2-letniego

- Postać fonologiczna wyrazów specyficzna: - substytucje rozwojowe,
  - przestawki sylab, głosek
  - uproszczenia grup spółgłoskowych
- Zakres znaczeniowy wyrazów nadmiernie rozszerzony. Wczesne znaczenia dziecięcych słów są budowane wokół jednej, wyróżniającej się cechy percepcyjnej- dane słowo jest odnoszone do wszystkich rzeczy mających tę cechę np. kopa to piłka, kłębek, budzik
- Słownik 200- 300 wyrazów; przyswajanie ok. 3 słów tygodniowo
- Słownik zawiera kilka grup tematycznych (nazwy bliskich osób, zwierząt, części ciała, pokarmów, zabawek, rzeczy w domu / poza domem, ubrań)
- Repertuar dźwięków: a, o, i, e, u, y, u, j, ł, p, p', m, m', b, (b'), t, (t'), d, (d'), (f) ń, ś, (n)

Komunikacja

1. Gest może wspierać wypowiedź
2. Początki dialogu- odpowiedzi na pytania (odpowiedź to często powtórzenie części pytania)
3. Początki narracji- etap 1 „wczesne formy prenarracyjne” - zlepki nie powiązanych ze sobą zdarzeń, dziecko mówi to, co w danej chwili zwraca jego uwagę.

Rozwój języka dziecka 3 - letniego

Rozumienie

- Rozumienie poleceń o strukturze zdań współrzędnych 3-krotnie złożonych np. Stań na jednej nodze i unieś ręce w bok, a potem podskocz.
- Słuchanie ze zrozumieniem krótkich wierszyków rymowanych, krótkich tekstów prozą (bajek).
- Rozróżnianie 4 barw: czerwonej, żółtej, zielonej, niebieskiej (nazwy tych barw w użyciu mogą być jeszcze mylone).
- Rozumienie przyimków *na, do, w, z*.

Komunikacja

- Dalszy rozwój dialogu - odpowiedzi na pytania współ rozmówców, wrażliwość na brak odpowiedzi na zadane pytanie, początki przyswajania zwrotów grzecznościowych
- Dalszy rozwój narracji - etap II „sekwencje skojarzeniowe” (zestawienia różnych nie powiązanych ze sobą zdarzeń, „łączy” je jakiś element w stosunku do nich zewnętrzny np. podobieństwo fizyczne bohaterów) - etap III „narracja prymitywna” uwaga dziecka skupiona jest na jednym elemencie (np. bohaterze, zdarzeniu, przedmiocie działania). Jest jakaś konkluzja np. ocena postaci, zdarzenia.

Rozwój języka dziecka 3 - letniego

Mówienie

- Wypowiedzi zdaniowe, najczęściej zdania 3-, rzadziej 4- wyrazowe (podmiot, orzeczenie dopełnienie, rzadko okolicznik).
- Zdania złożone współrzędnie- łączne, przeciwstawne np. Pójdę z mamą do sklepu i kupię ciasto. Narysowałam Ci obrazek, ale nie mam ołówka.
- Zdania podrzędnie złożone, przede wszystkim okolicznikowe przyczyny („bo”) np. Nie musicie się spieszyć, bo macie mnóstwo czasu do odjazdu autobusu.
- Dalszy rozwój gramatyki – formy hiperregularne (piesowi), alternacje tematyczne jako źródło błędów („w jezioru”).
- Zręby systemu językowego opanowane, pojawiają się wszystkie części mowy.
- Zwracanie uwagi na zakończenia słów- rozpoznawanie przynależności nowych wyrazów do części mowy (pośrednio też jeden ze sposobów odkrywania znaczeń wyrazów).
- Neologizmy- zauważanie i stosowanie pewnych reguł językowych np. konik polny = polnik, grubas-chudas.
- Używanie zaimka „ja”
- Tworzenie konstrukcji o znaczeniu metaforycznym: skakać z radości, dostać skrzydeł,

Rozwój języka dziecka 3 - letniego

- Postać fonologiczna wyrazów specyficzna: substytucje rozwojowe, przestawki sylab, głosek, uproszczenia grup spółgłoskowych.
- Repertuar dźwięków: a, o, i, e, u, y, u, j, (a, e)
h, f, f', v, (v'), p, p', m, m', b, b', t, (t'), d, (d'), n, n', s, z, (c), (dz), l, (l')
- Słuch fonemowy ukształtowany w takim stopniu, że możliwe jest różnicowanie paronimów wyrazowych i odróżnianie prawidłowej/ nieprawidłowej wymowy wyrazów.
- Słownik ok.1000 wyrazów; przyswajanie ok. 8-10 słów dziennie (nie wszyscy badacze potwierdzają takie tempo uczenia się wyrazów)
- Zakres znaczeniowy wyrazów:
  - nadmierne rozszerzenia (zwłaszcza do połowy 3-go r.) np. cia oznacza mówienie pacierza, ale również klękanie i obrazek. Piłka- każda rzecz , którą można rzucić.
  - częściowe mijanie się znaczeń ze znaczeniami systemowymi. Dziecko zaczyna budować znaczenie wyrazu wg jednej cechy. Wiąże się z tym mijanie się znaczeń dorosłych ze znaczeniami dzieci, np. Poczęstuję cię kocem zamiast Podzielę się z tobą kocem.

Mowa 3-latka

- ✓ mówi dużo i chętnie, zadaje pytania,
- ✓ zasób słów to ok. 1000 wyrazów,
- ✓ zdania proste i złożone,
- ✓ rozpoznaje i nazywa przedmioty i czynności (z otoczenia),
- ✓ samogłoski ustne, p, b, m, ł, j, k, g, h, f, w, t, d, n, ś, ź, ć, dź,
- ✓ zmiękcza głoski syczące: s, z, c, dz oraz szumiące sz, ż, cz, dż,
- ✓ głoska r – wymawiana jako l lub j,
- ✓ zniekształca wyrazy, upraszcza, tworzy nowe,
- ✓ może wystąpić jąkanie rozwojowe,
- ✓ „Nie mówi się lowel tylko lowel”

Niemówiący 3-latek nie jest normą!

Jeżeli Twój 3-latek nie mówi, skontaktuj się z logopedą, by ustalić przyczyny opóźnienia i podjąć działania terapeutyczne, stymulujące rozwój mowy.

Rozwój języka dziecka 4 - letniego

Rozumienie

- Rozumienie nazw kolorów
- Rozumienie wielozdaniowych wypowiedzi skierowanych do dziecka

Mówienie

- Wypowiedzi zdaniowe - zadania wielokrotnie złożone (mało takich zdań)
  - zdania podrzędnie złożone różnego typu
- Znaczny wzrost użycie spójników, przyimków
- Neologizmy- zauważanie i stosowanie pewnych reguł językowych
- Tworzenie konstrukcji o znaczeniu metaforycznym
- Postać fonologiczna wyrazów: - substytucje rozwojowe (niewiele),
  - uproszczenia grup spółgłoskowych
- Repertuar dźwięków: a, o, i, e, u, y, u, i, ą, ę, p, p ` , m, m ` b, b ` , t, t ` , d, d ` , n, ń, ś, ź, ć, dź, f, f ` , v, v ` , s, z, c, dz, l, l ` , g, g ` , k, k ` , h, j, ł
- Zakres znaczeniowy wyrazów bliski zakresowi systemowemu
- Pojawiają się wyrazy nacechowane emocjonalnie (np.. *wspaniale*)

Rozwój języka dziecka 4 - letniego

Komunikacja

- Dalszy rozwój dialogu - odpowiedzi na pytania współ rozmówców- różnie sformułowane, różnej długości
  - różnicowanie form wypowiedzi w zależności od statusu społecznego rozmówcy (starszy, rówieśnik, młodszy)
  - różnicowanie form wypowiedzi w zależności od sytuacji rozmowy (np.. widzi/nie widzi opowiadanego obrazka)
  - zadawanie pytań przez dziecko („dlaczego?”)
  - dłuższe rozmowy z rówieśnikami
- Dalszy rozwój narracji.
  - etap IV, „łańcuchy rozproszone” - ukazywane zdarzenia są ze sobą powiązane. Temat narracji jeszcze zmienny (brak ciągłości narracji).
  - etap V, „łańcuchy zogniskowane” jest centralna postać bohatera, jest ukazane następstwo zdarzeń uwarunkowane przyczynowo-skutkowo lub chronologicznie. Brak określenia celu działania, brak zakończenia. Jeśli jest jakieś zakończenie to nie koresponduje z początkiem.

Rozwój języka dziecka 5 - letniego

Rozumienie

- Rozumienie dłuższych tekstów narracyjnych (bajek, opowiadań)

Mówienie

- Wypowiedzi zdaniowe - wzrasta liczba zdań wielokrotnie złożonych, podrzędnych
- Rozwój gramatyki - przyswojone wszystkie części mowy
  - przyswojone wszystkie kategorie gramatyczne
  - przyswojone wszystkie schematy składniowe
- Neologizmy - apogeum twórczości neologicznej
  - zabawa słowami, rymy
- Postać fonologiczna wyrazów: - substytucje rozwojowe (bardzo mało),
  - uproszczenia grup spółgłoskowych (niewiele)

Rozwój języka dziecka 5 - letniego

- Repertuar dźwięków: a, o, i, e, u, y, u, i, a, e, p, p`, m, m` b, b`, t, t`, d, d`, n, n`, ś, ź, ć, dź
f, f`, v, v`, s, z, c, dz, l, l`, g, g`, k, k`, h, j, ł, sz, ż, cz, dż
- Rozwój słownictwa- zakres znaczeniowy wyrazów bliski zakresowi systemowemu
  - odkrywanie wieloznaczności słów np. bal
  - zasób słownika ok. 4 tys.
- Początki świadomości metajęzykowej (zdolność rozumienia i użycia terminów z zakresu wiedzy o języku, a także opisu zasad gramatycznych i definiowania pojęć odnoszących się do języka).
- Pojawia się wymowa hiperpoprawna

Komunikacja

1. Trwa wiek pytań
2. Dalszy rozwój dialogu – znajomość formuł zaczynania i kończenia konwersacji
  - świadomość społecznych czynników warunkujących skuteczność konwersacji
3. Rozwój narracji:
  - etap V „łańcuchy zogniskowane”
  - etap VI „prawdziwa narracja” - wszystkie elementy struktury narracji.

Rozwój języka dziecka 6 - letniego

Rozumienie

Pełne rozumienie (w zakresie poznawczych możliwości dziecka)

Mówienie

1. Wypowiedzi zdaniowe złożone (choć częstość użycia najbardziej rozbudowanych, wielokrotnie złożonych zdań niezbyt wysoka, tak jak i u dorosłych)
2. Rozwój gramatyki- ukończony (w podstawowym zarysie)
3. Neologizmy- spadek liczby neologizmów, choć nie zanik
4. Postać fonologiczna wyrazów- ukształtowana
5. Repertuar dźwięków– kompletny:

a, o, i, e, u, y, u, i, a, ę, p, p`, m, m` b, b`, t, t`, d, d`, n, n`, ś, ź, ć, dź

f, f`, v, v`, s, z, c, dz, l, l`, g, g`, k, k`, h, j, ł, sz, ż, cz, dż, r

Rozwój języka dziecka 5 - letniego

6. Słuch fonemowy- ukształtowany w pełni, tak że możliwe jest różnicowanie paronimów- logatomów

7. Rozwój słownictwa- przenośne użycia wyrazów

- porównania, określenia

- słownik ok. 4,5- 5 tys.

Komunikacja

1. Dalszy rozwój dialogu– znajomość konwencjonalnych form powitań, pożegnań, prośb

- różnicowanie form wypowiedzi w zależności od rozmówcy

2. Rozwój narracji- etap VI „prawdziwa narracja” - struktura narracji przyswojona, choć najlepiej część środkowa tj. rozwinięcie, nieco słabiej rozpoczęcie i zakończenie

ZABURZENIA STRUKTURY WYRAZÓW

Każdy wyraz ma swoją określoną strukturę: sylabiczną, fonemową i głoskową. W każdym wyrazie pojawiają się określone struktury połączeń między elementami wyrazu. Zaburzenia struktury wyrazów polegają na zmianie ustalonej normatywnie ilości, jakości i kolejności elementów budujących wyraz. Nieprawidłowości na poziomie struktury wyrazu autor językoznawczej klasyfikacji zaburzeń mowy Józef Tadeusz Kania nazwał zaburzeniami syntagmatycznymi.

Jeżeli zabiegi związane ze zmianą struktury wyrazów pojawiają się w toku rozwoju mowy to nic złego. Najczęściej występują do trzeciego roku życia. Pełne ustabilizowanie struktury wyrazu powinno mieć miejsce, gdy dziecko skończy 6 lat. W tym czasie zdarza się, że dzieci mają trudność z wymówieniem wyrazów skomplikowanych fonetycznie np. rewolwer. **Problem pojawia się wtedy, kiedy mowa dziecka przepętniona jest zaburzeniami struktury wyrazów, wydaje się być opóźniona i niezrozumiała dla otoczenia. Wówczas należy zastanowić się nad przyczyną takiego stanu i wprowadzić ćwiczenia struktury wyrazów.**

PRZYCZYNY ZABURZEŃ STRUKTURY WYRAZÓW (NIENORMATYWNYCH):

- ✓ opóźniony ogólny rozwój psychoruchowy
- ✓ niedosłuch
- ✓ brak utrwalenia właściwej postaci wyrazu (wzorce fonologiczne (dźwiękowe) wyrazów w umyśle dziecka nie są wystarczająco sprecyzowane. Dziecko zna dane słowo, ale nie zapamiętało go na tyle precyzyjnie, aby je prawidłowo powiedzieć. Struktura fonologiczna wyrazu, rodzaj i następstwo dźwięków są zaburzone. I dlatego właśnie „parasol” brzmi czasami jak „fasioł” albo „pawasioł”)
- ✓ trudność z zapamiętaniem kolejności elementów w wyrazie
- ✓ trudności z artykulacją (np. pozycja głoski w wyrazie)
- ✓ problem z zaplanowaniem sekwencji ruchów artykulacyjnych potrzebnych do prawidłowej wymowy wyrazu
- ✓ zbyt długotrwałe używanie nowoczesnych technologii – telefonu, tabletu

WSKAZÓWKI – CO ROBIC?

- Początkowo wybranie kilkunastu wyrazów z otoczenia dziecka (prosty fonetycznie) i ich konsekwentne ćwiczenie – następnie zwiększanie liczby wyrazów i sylab w wyrazach (nazywanie przedmiotów, czynności, cech)
- Dzielenie wyrazów na sylaby – wyklaskiwanie
- Powtarzanie wyrazów (staramy się jak najrzadziej powtarzać – dziecko powinno samo dojść do prawidłowej struktury wyrazów)
- Aby pomóc dziecku, można stosować gesty wspomagające. Gesty te powinny być czytelne dla dziecka. Pokazujemy gestem jaka powinna być pierwsza głoska wyrazu lub głoski kolejne.
- Jeśli dziecko zna litery, wykorzystujemy słowa zapisane (na przykład na fiszkach, gdzie znajdzie się i obrazek i napis) – dziecko czytając wyraz, doskonali jego wymowę
- Jeżeli dziecko wymówi wyraz nieprawidłowo i nie słyszy tej nieprawidłowości, naszym zadaniem jest mu to uświadomić. Ja mówię z uśmiechem: „Wiesz, Co usłyszało moje ucho? „lololot” Spróbujmy jeszcze raz!”
- Słowo opanowane nie musi brzmieć idealnie – jeżeli w systemie wymawianiom dziecka brak pewnych głosek, albo występują deformacje, akceptujemy te niedoskonałości na tym etapie terapii. Celem w tym momencie jest to, aby słowo brzmiało tak samo za każdym razem, aby było wymawiane konsekwentnie.
- Wymawianie słów łączymy z zabawą – musi być ona motywująca dla dziecka, bo czeka je ciężka praca!

ZABIEGI W OBRĘBIE STRUKTURY WYRAZÓW U DZIECI:

Substytucje, paralalie

zastępowanie jednych głosek systemowych innymi głoskami, substytutami są głoski już przyswojone np. krowa – kjowa, kot – tot, cukierek - ćukielek

Deformacje

określane mianem dyslalii właściwej, polegające na zniekształceniach głosek, wady wymowy

ZABIEGI W OBRĘBIE STRUKTURY WYRAZÓW U DZIECI:

Redukcje grup spółgłoskowych bądź jej elementów

występują wtedy, kiedy dziecko nie realizuje połączeń dwuspolgloskowych w wyrazach

np. szczotka – sotka, grzyb – zip,
grzebień – ebień, chlebek – ebek, brwi –
wi, mgła - mła

Uproszczenia grup spolgloskowych

do 3 r.ż. traktowane są jako norma
i dodatkowa umiejętność, dziecko
wymawia

np. które – tule, kto – to, kwiaty –
kiaty, katy

Opuszczanie głosek, sylab początkowych

opuszczanie głosek, sylab
początkowych, zmniejszanie ilości
głosek, sylab w wyrazie

np. kanapa – napa, sanki – anki,
baloniki - baloki

Zabiegi w obrębie struktury wyrazów u dzieci:

Mogilalie / elizje

opuszczanie głosek w nagłosie, śródgłosie i wygłosie wyrazów (częściowe w zależności od sąsiedztwa fonetycznego lub całkowite w każdej pozycji)
np. lampa - *lama*, lampa - *lapa*, kot - *ot*,
kot - *ko*, ryba - *yba*, orka - *oka*

Asymilacje / upodobnienia

przekształcenie postaci fonetycznej danego wyrazu pod wpływem sąsiadujących ze sobą głosek
np. król - *krór*, samolot - *mamolot*,
wałwan - *bałwan*, *tytlina* - *cytryna*,
kraktor - *traktor*,

Reduplikacje

(powtórzenia) sylab końcowych lub akcentowanych
np. kaczka - *kaka*, cukierek - *cucu*, kupi - *pipi*

ZABIEGI W OBRĘBIE STRUKTURY WYRAZÓW U DZIECI:

Przestawki, metatezy

przestawki głoskowe lub sylabowe
np. krokodyl - korkodyl, ławka – wałka, durszlak- durszlak, módl się za nami- módl się za nami

Wtrącenia, epentezy

wtrącenie głoski, sylaby lub grupy spółgłosek w wyraz, albo przypadkowe wtrącenie wyrazu w wypowiedź
np. Kondrat,

Kontaminacje

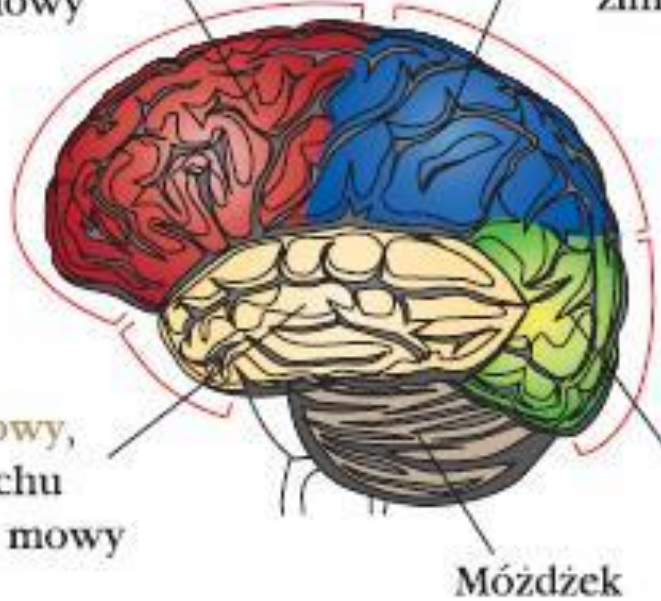
tworzenie nowych wyrazów ze skrzyżowania dwóch różnych wyrazów
np. dlaczego + czemu = *dłaczemu*

NORMATYWNY ROZWÓJ MOWY UZALEŻNIONY JEST OD:

- Prawidłowo ukształtowanego i dojrzałego ośrodkowego układu nerwowego
- Prawidłowo ukształtowanego i dojrzałego obwodowego narządu mowy
- Prawidłowego przebiegu czynności zespołu ustno – twarzowego (ssanie, połykanie, żucie, gryzienie, jedzenie, odgryzanie, oddychanie).
- Prawidłowo ukształtowanego i funkcjonującego narządu słuchu
- Prawidłowego przebiegu rozwoju psychofizycznego
- Prawidłowych warunków środowiskowych i wychowawczych

Płat czołowy,
ośrodki pisania,
kojarzenia,
ruchowe mowy

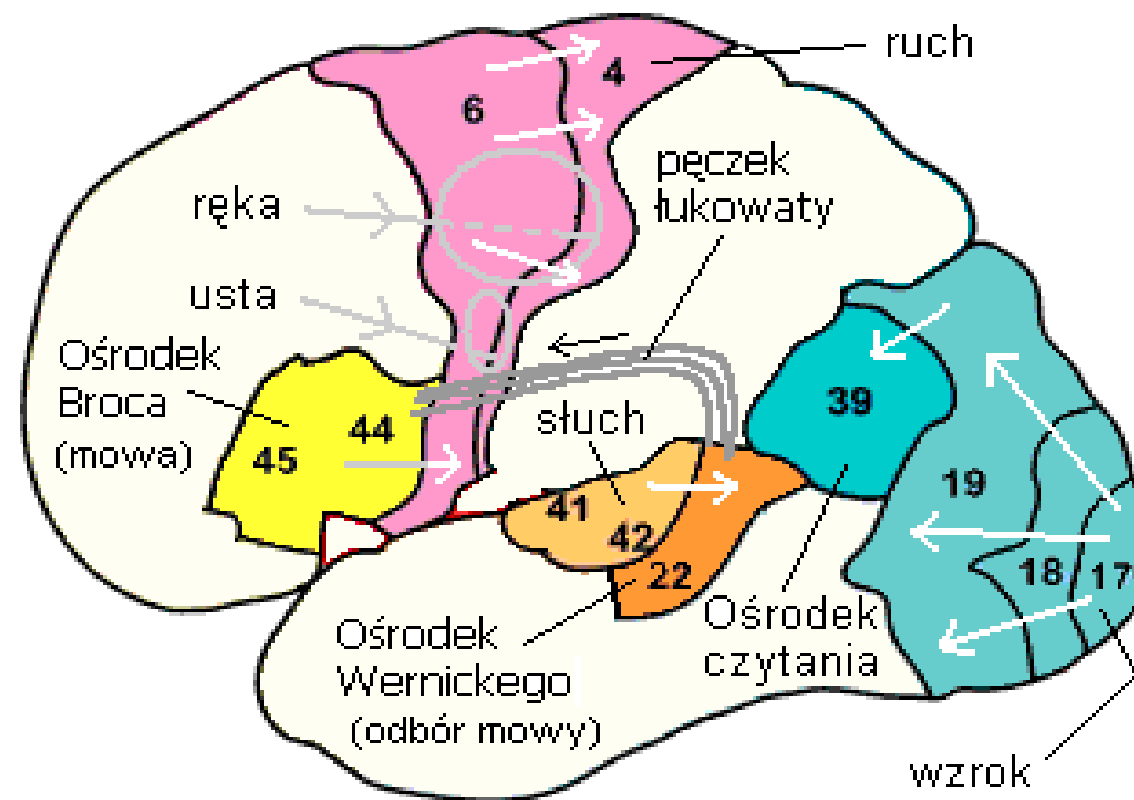

Płat ciemieniowy,
ośrodki czuciowe
(odbierające ciepło,
zimno, dotyk)

Płat skroniowy,
ośrodki słuchu
i słuchowy mowy

Móźdżek

Płat potyliczny,
ośrodek wzroku

Ośrodki mowy

(c) 2008 net3plus

Rys. 2.

Płaty półkul kresomózgowia i ośrodki nerwowe mózgowia

CO MOŻE MIEĆ WPŁYW NA NIEPRAWIDŁOWOŚCI W ROZWOJU MOWY:

OKRES PRENATALNY

1. Przeszłość położnicza
2. Wiek matki i ojca
3. Palenie tytoniu i picie alkoholu przez rodziców
4. Trudne warunki socjalno – bytowe (niedożywienie)
5. Uciążliwe warunki pracy matki
6. Przeciążenia psychiczne matki
7. Zazywanie leków ototoksycznych (uszkadzających słuch) i teratogennych (uszkadzających płód)
8. Choroby endokrynologiczne
9. Ostre choroby zakaźne
10. Zakażenia bakteryjne i pasożytnicze
11. Urazy, wypadki, utraty przytomności
12. Promieniowanie jonizujące, rentgen
13. Konflikt serologiczny
14. Nadmierna ilość płynu owodniowego
15. Ciąża mnoga

OKRES OKOŁOPORODOWY

1. Poród przedwczesny
2. Przenoszenie
3. Nieprawidłowe położenie płodu
4. Zastosowanie kleszczy lub vacuum
5. Cesarskie cięcie
6. Punktacja Apgar
7. Przedłużająca się żółtaczka

OKRES POSTNATALNY

1. Choroby zakaźne wieku dziecięcego przebiegające z powikłaniami
2. Alergie w obrębie dróg pokarmowych i oddechowych, skóry
3. Przyjmowanie leków
4. Zatrucia
5. Schorzenia górnych dróg oddechowych
6. Niedostuch przewodzeniowy lub mieszany

FUNKCJE PRYMARNE, A MOWA

Funkcje primarne, inaczej funkcje biologiczne, to pewne aktywności w przestrzeni orofacjalnej (ustno-twarzowej), które pojawiają się wcześniej niż mowa i artykulacja. Ich prawidłowy rozwój warunkuje prawidłowy rozwój mowy dziecka.

Należą do nich przede wszystkim:

- oddychanie,
- gryzienie,
- żucie
- połykanie,
- ale też szereg innych niewerbalnych czynności, takich jak czynności fizjologiczne (kaszanie, ziewanie), mimika twarzy, autostymulacja, autozabawy w obrębie kompleksu ustno-twarzowego.

- Czas kształtowania się wymienionych powyżej funkcji przypada na okres prenatalny. Do 16. tygodnia życia płodowego dziecko w ciągu dnia wykonuje około 20 tysięcy ruchów, które występują również w obrębie twarzy i narządu żucia. W trakcie trwania ciąży można zaobserwować: pobór i połykanie przez dziecko wód płodowych, ssanie kciuka, odruch lizania, czy odruch wypychania języka. Te informacje pozwalają wysnuć wniosek, iż noworodki są gotowe do podejmowania czynności prymarnych.
- Co ważne, od czynności prymarnych zależą będą czynności sekundarne (kolejne etapy kształtowania się mowy), gdyż te same ruchy artykulatorów wykonywane podczas jedzenia i picia, będą obecne również w trakcie artykulacji. **W praktyce oznacza to, że jeśli dziecko ma nieprawidłowy układ języka podczas czynności prymarnych, które są codziennie powtarzane, dziecko będzie również prezentowało wadliwe układy, ruchy języka podczas wypowiedzania poszczególnych głosek. Co więcej, zaburzenia czynności prymarnych mogą skutkować nie tylko zaburzeniami artykulacji, ale również wadami zgryzu.**

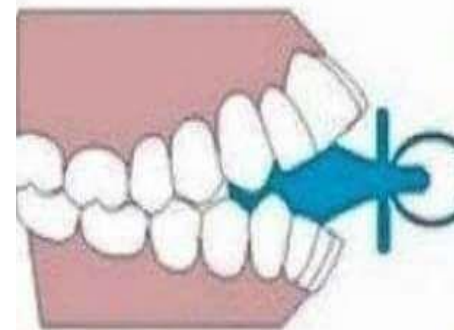
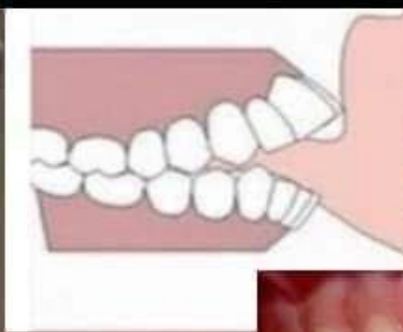
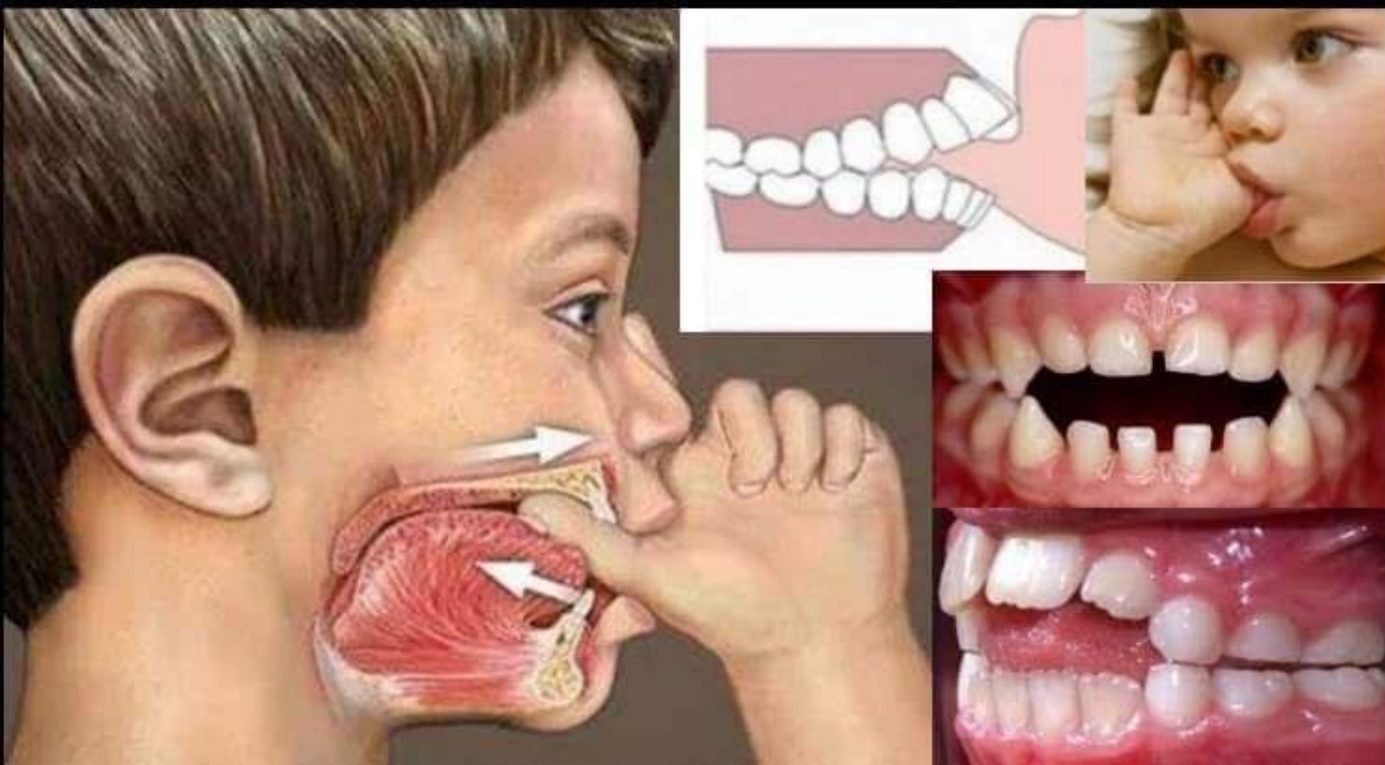

FAKTY DO ZAPAMIĘTANIA:

1. **Karmienie naturalne** przynosi więcej korzyści niż karmienie sztuczne. Pokarm z piersi matki jest wartościowy dla dziecka do około 8 miesiąca życia. Karmienie butelką lub piersią należy zakończyć **po ukończeniu 1 roku życia**. Wówczas wygasa odruch ssania, wyzynają się zęby, a aparat mowy przygotowany jest do jedzenia.
2. **Ssanie smoczka ma bardzo negatywny wpływ na rozwój artykulacji** – należy ograniczać jego użytkowanie.
3. Gdy dziecko ma pół roku (początek wyzynania zębów) można wdrażać pierwsze **pokarmy twarde** w celu stymulacji i masażu dziąseł, odwrażliwiania jamy ustnej.
4. Gdy dziecko ma od 4 miesięcy do pół roku można zacząć **karmienie łyżeczką** – stymulowanie dziecka do ściągnięcia pokarmu z łyżeczki poprzez pocieranie o powierzchnię górnej wargi i zębów – ćwiczenie mięśnia okrężnego warg. **NIE ZDEJMujemy POKARMU ZA DZIECKO, OCIERAJĄC ŁYŻECZKĘ O JEGO WARGI I PRZECHYLAJĄC JĄ DO GÓRY.**

FAKTY DO ZAPAMIĘTANIA:

5. Roczne dziecko powinno **pić z kubeczka**. Proces ten należy rozpocząć w wieku 9 miesięcy.
6. Nie warto kupować kubków niekapków – ponieważ **przedłużają ssanie**.
7. Bidon z rurką najlepiej wprowadzić około 8 m.ż., aby dziecko uczyło się nabierać picie przez słomkę. Zaleca się picie z kubka ze słomką, aby stymulować wargi (po nauce picia z kubeczka).
8. Przedłużone picie z butelki **osłabia sprawność** narządów aparatu artykulacyjnego, prowadzi do zaburzeń zgryzu i artykulacji.
9. Od 8 miesiąca należy minimalnie rozdrabniać pokarmy, ponieważ przedłużenie podaży pokarmów półpłynnych, papkowatych – **hamuje rozwój sprawności** narządów aparatu mowy itd.

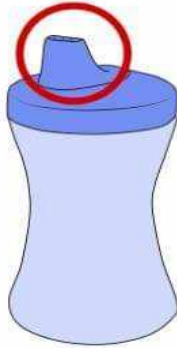

Wpływ ssania
palca i smoczka
na rozwój zgryzu

Picie przez ustnik może powodować:

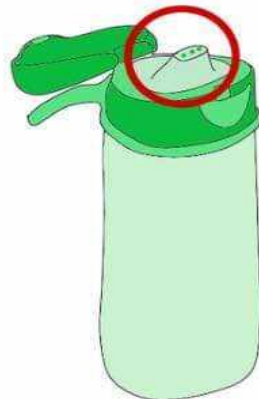

trudności z nauką prawidłowego połykania

problemy z oddychaniem przez nos

słabą sprawność języka, warg,
policzków, żuchwy

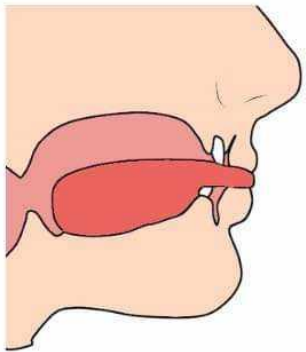

wady wymowy, np. międzyzębowość

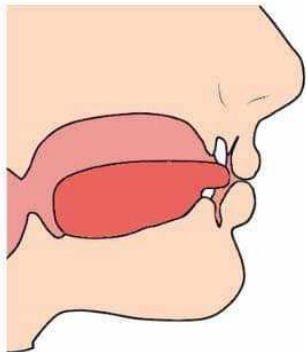
wady zgryzu

WPŁYW CZYNNOŚCI FIZJOLOGICZNYCH NA ROZWÓJ ARTYKULACJI

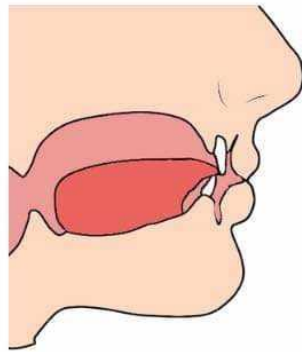
Nieprawidłowe połykanie

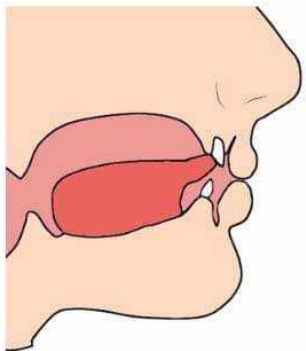
1. Język pomiędzy wargami.

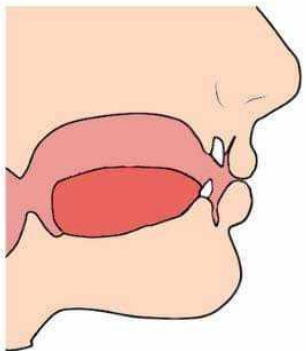
2. Język pomiędzy zębami.

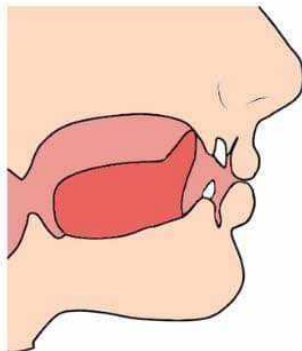
3. Język na zwartych zębach.

4. Język na siekaczach górnych zębów.

5. Czubek i grzbiet języka na dnie jamy ustnej.

6. Czubek języka uniesiony do podniebienia twardego a grzbiet na dnie jamy ustnej.

- Powoduje wady wymowy m.in. artykulację międzyzębową
- Przyczynia się do wad zgryzu
- Przyczynia się do nadmiernego wytwarzania śliny
- Podczas jedzenia zdarza się krztuszenie, jedzenie jest powolne
- Pojawia się zgaga czy refluks
- **Przyczynia się DO NIEPRAWIDŁOWEJ POZYCJI SPOCZYNKOWEJ JĘZYKA**

Czy Twój język jest uniesiony do góry?

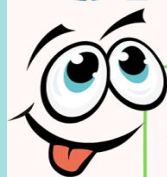
Przyczyny nieprawidłowej pozycji spoczynkowej języka

- 1 Skrócone wędzidełko języka
- 3 Obniżone napięcie mięśniowe sfery orofacjalnej
- 5 Nieprawidłowości w budowie anatomicznej jamy ustnej

- 2 Oddech ustami
- 4 Wysokie podniebienie
- 6 Zaburzenia powięziowe

POZYCJA SPOCZYNKOWA JĘZYKA

czubek języka oraz 3/4 jego powierzchni przywiera do podniebienia
.....
boki języka przy górnym łuku zębowym

PRAWIDŁOWA

język ułożony na dnie jamy ustnej

NIEPRAWIDŁOWA

Nieprawidłowa pozycja języka może mieć wpływ...

między innymi na:

pionizację języka

Kształtowanie się zgryzu

Kształtowanie się podniebienia

nieprawidłowy tor oddechowy

gryzienie, żucie

połykanie

To wszystko może mieć wpływ na pojawienie się

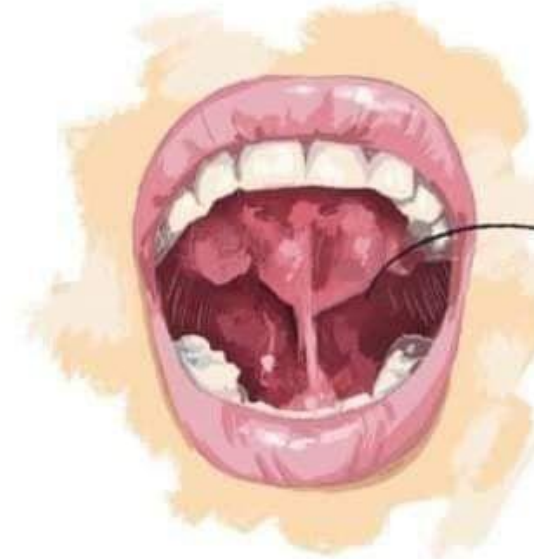
WAD WYMOWY

**Prawidłowa pozycja
spoczynkowa języka wygląda
następująco:**

*przednia i środkowa
część języka powinny być
uniesione i przylegać do wątka
dziąsłowego oraz podniebienia
twardego. Język powinien być
szeroki, a jego boki przylegać do
wewnętrznej strony górnego
łuku zębowego.*

**PRAWIDŁOWA POZYCJA
SPOCZYNKOWA JĘZYKA**

Język jest szeroki
i spoczywa za górnymi
siekaczami. Jest również
przywarty do
podniebienia w $\frac{3}{4}$ długości
jego przedniej
powierzchni grzbietowej.

**NIEPRAWIDŁOWA POZYCJA
SPOCZYNKOWA JĘZYKA**

Język jest ułożony
na dnie jamy
ustnej.

JAK ĆWICZYĆ PRAWIDŁOWE POŁYKANIE I POZYCJĘ SPOCZYNKOWĄ JĘZYKA?

Etap I - Nauka unoszenia języka za górne zęby do wątka dziąsłowego (pionizowanie szerokiego języka i przyklejanie)

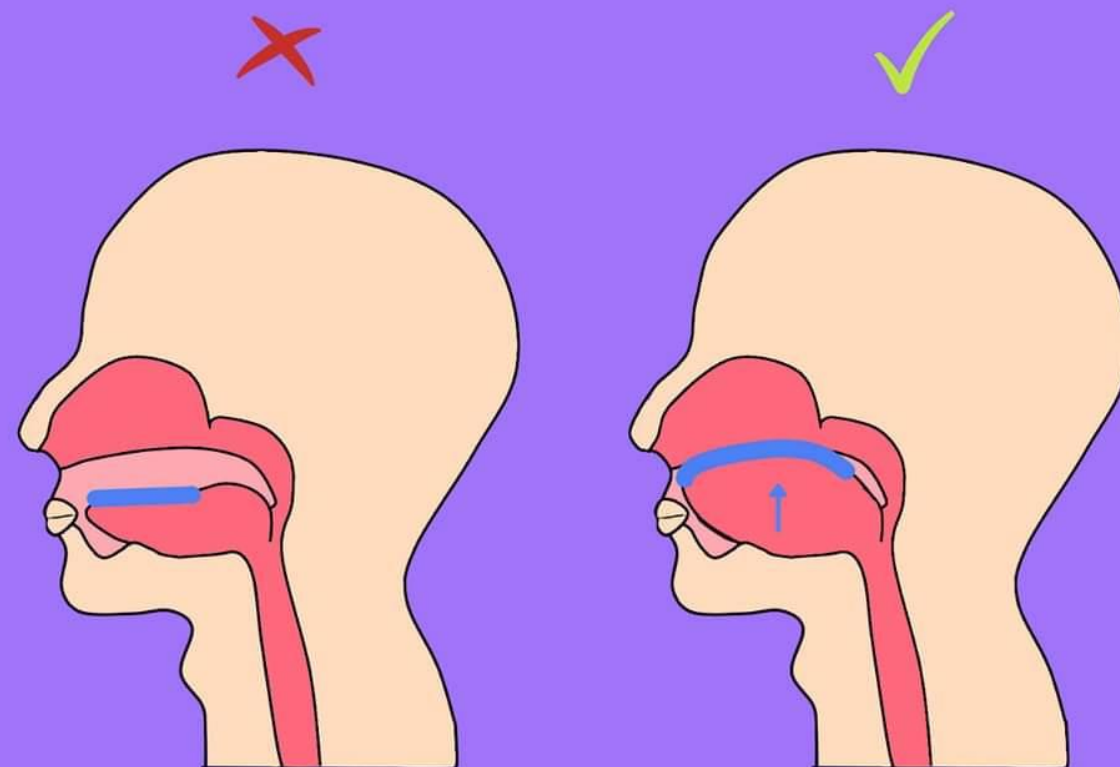
Etap II – Połykanie śliny

Mówimy do dziecka: Połóż język w zaczarowanym miejscu, zaparkuj w garażu (za górnymi zębami). Trzymaj go tam przez cały czas, zamknij zęby, uśmiechnij się szeroko i połknij ślinę.

Etap III - Połykanie płynów

Picie płynów odbywa się porcjami. Dziecko bierze do ust niewielki łyk. Wcześniej prosimy, żeby poczekało na hasło „połykamy”. Polecamy, aby uniosło język do góry, zamknęło zęby, rozchyliło wargi i dopiero teraz połknęło płyn.

POZYCJA SPOCZYNKOWA JĘZYKA

Przyklejanie języka do podniebienia

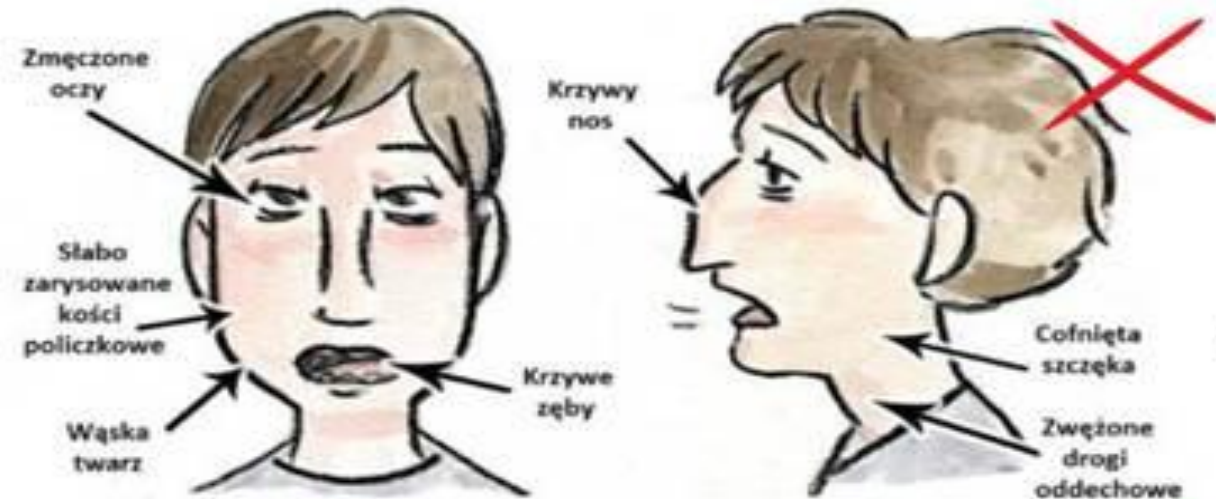

Pionizacja szerokiego języka

NIEPRAWIDŁOWY TOR ODDECHOWY A ROZWÓJ TWARZOCZASZKI

JAK ODDYCHA
TWOJE DZIECKO?
SPRAWDŹ!

PRZYCZYNY:

- ALERGIE;
- OBNIŻONE NAPIĘCIE MIĘśniOWE;
- PRZEROŚNIENIE MIGDAŁKÓW PODNIEBIENNYCH
- PRZEROŚNIENIE MIGDAŁKÓW GARDŁOWYCH;
- SKRZYWIONA PRZEGRODA NOSA;
- NAWYKI PO INFEKCJI.

POWODUJE:

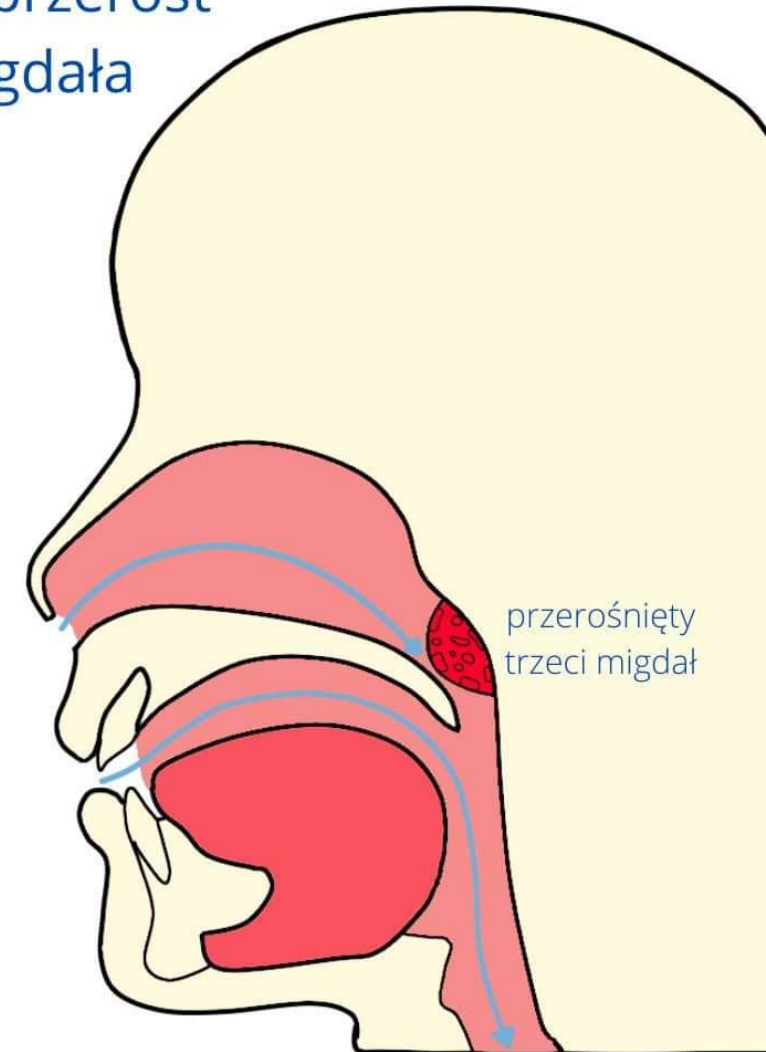
- ZMĘCZENIE I TRUDNOŚCI Z KONCENTACJĄ UWAGI;
- PRÓCHNICĘ ZĘBÓW;
- WADY ZGRYZU=WADY WYMOWY;
- NAWRACAJĄCE INFEKCJE;
- OBNIŻONE NAPIĘCIE MIĘśni WARG, POLICZKÓW, ŻUCHWY;
- NIEPRAWIDŁOWĄ POZYCJĘ SPOCZYNKOWĄ JĘZYKA;
- COFA I OBNIŻA ŻUCHWĘ;
- ZMIANY W WYGLĄDZIE TWARZY;
- PODATNOŚĆ NA INFEKCJE.

NIEPRAWIDŁOWE
ODDYCHANIE

PRZEROST MIGDAŁKÓW PODNIEBIENNYCH I 3. MIGDAŁA

Niebezpieczny przerost
trzeciego migdała

Przerośnięty migdałek gardłowy

Inaczej: trzeci migdał

OBJAWY	PRZYCZYNY	KONSEKWENCJE
<ul style="list-style-type: none"> • częsty ból gardła • chrapanie • zaburzenia snu • nawracające zapalenie ucha środkowego • powiększenie węzłów chłonnych szyi • niedrożność nosa	<ul style="list-style-type: none"> • wrodzony przerost migdałka • skutek częstych infekcji bakteryjnych i wirusowych • następstwo alergii na alergeny wziewne i pokarmowe	<ul style="list-style-type: none"> • ciągle otwarta buzia • oddychanie ustami • częste infekcje górnych dróg oddechowych • bezdech senny • niedotlenienie • ciągle zmęczenie • zaburzenia słuchu • zaburzenia mowy • nosowanie zamknięte • wady zgryzu • zmiany w budowie twarzoczaszki • trudności z koncentracją uwagi • gorsze wyniki w nauce

Jakie są zaburzenia mowy spowodowane przerostem trzeciego migdałka?

międzyzębowa mowa bezdźwięczna mowa nosowa

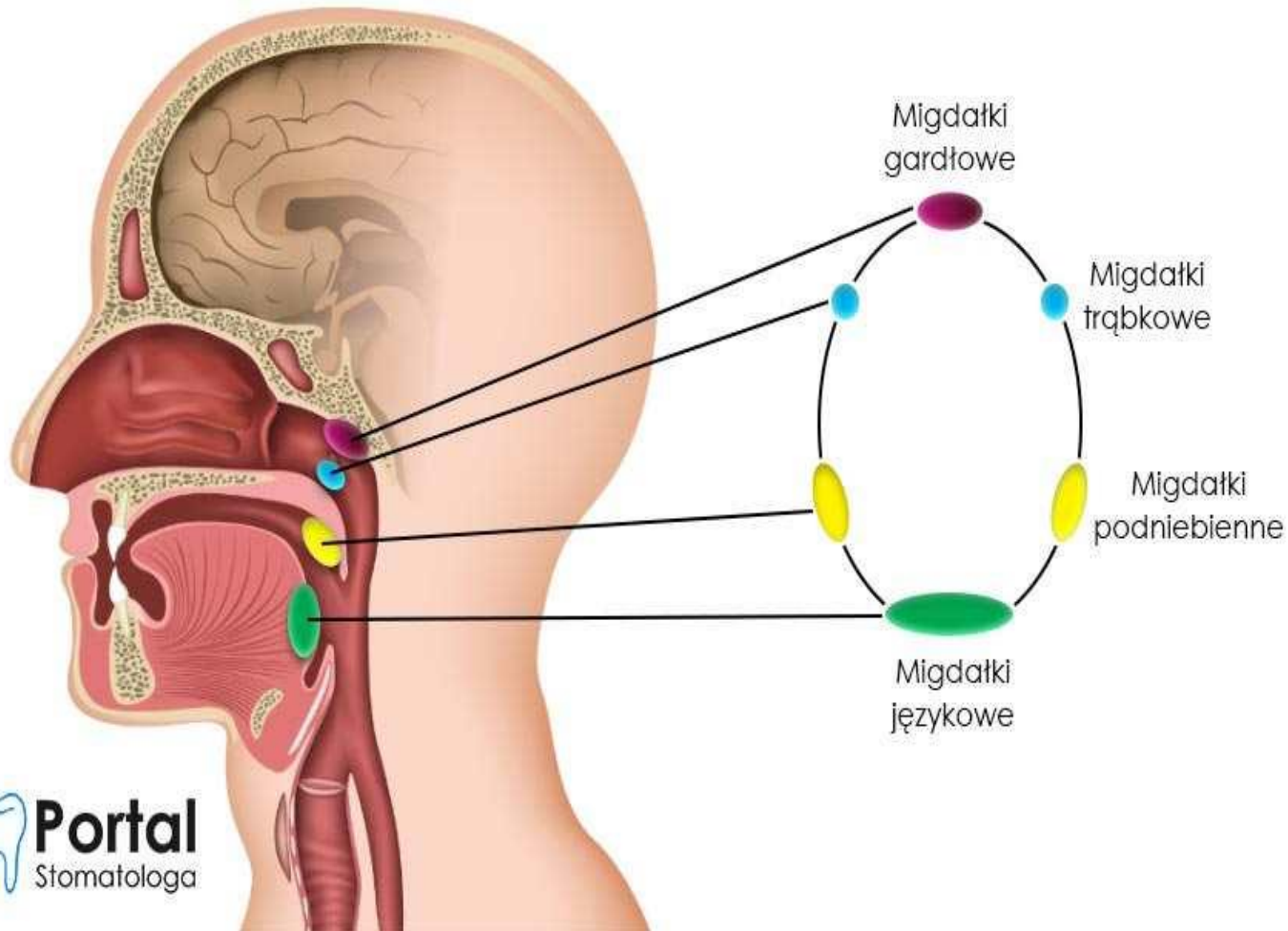
ADENOIDALNA TWARZ

jako objaw i konsekwencja przerostu migdałów

NOSOWANIE

Pierścień Waldeyera

- ✓ to zaburzenie nie tylko artykulacji, ale także barwy głosu
- ✓ przyczynia się do wadliwego rezonowania jamy nosowej, co daje efekt mówienia przez nos z poszumem nosowym.

Podczas wymawiania większości głosek podniebienie miękkie zakończone języczkiem unosi się, oddzielając od siebie jamę nosową i nosogardziel, dając głoskom ustne i czyste zabarwienie. Proces ten jest wynikiem **zwarcia podniebieno-gardłowego**.

Istnieją jednak głoski, które są wymawiane z poszumem nosowym. Wśród nich znajdują się takie dźwięki jak *ą, ę, m, n, m' (mi), n' (ni)*, a ich nosowe zabarwienie jest jak najbardziej prawidłowym zjawiskiem. Podczas ich wymowy jama nosowa i nosogardziel nie są od siebie oddzielone.

Nosowanie otwarte

polega na pojawianiu się zabarwienia nosowego podczas wymawiania głosek ustnych, nie zamyka się przejście pomiędzy jamą nosową, jamą ustną i nosogardzielą. Skutkuje to wywołaniem nadmiernego rezonansu nosowego, zniekształceniem wielu głosek, szczególnie tych, przy których wymagane jest ścisłe zwarcie wymienionych jam.

Nosowanie zamknięte

charakteryzuje się występowaniem zmniejszonego poszumu nosowego w trakcie wymowy głosek nosowych. W jego efekcie powstają zniekształcone głoski:

m brzmi jak *b*,

m' (*mi*) brzmi jak *b'* (*bi*),

n brzmi jak *d*,

ą brzmi jak *a*,

ę brzmi jak *e*.

Nosowanie mieszane

związane jest z brakiem bądź osłabieniem nosowania (rezonansu nosowego) w przypadku tych głosek, u których nosowanie prawidłowo występuje, ale również jednoczesnym poszumem nosowym podczas artykulacji głosek ustnych. Nosowanie mieszane pojawia się w momencie, gdy zachodzą czynniki sprzyjające niedrożności nosa, z jednoczesnym nieprawidłowym zwieraniem podniebienia miękkiego i ściany gardła.

NIEDOSŁUCH U DZIECI

U dzieci w wieku od dwóch do sześciu lat często występują zaburzenia ucha środkowego. Przyczyną bywa powiększenie jednego z migdałków, zwanego potocznie trzecim. Przerost jednego z migdałków powoduje upośledzenie drożności na drodze połączenia ucha z gardłem, czyli trąbki słuchowej. Po pewnym czasie doprowadza to do zamknięcia trąbek, co przyczynia się do wystąpienia płynu. Dzieci chrapią w nocy, oddychają przez usta i reagują tylko wtedy, gdy zwraca się do nich bezpośrednio, będąc w ich polu widzenia. Możliwe jest też opóźnienie rozwoju język i artykulacji.

Jakie są objawy niedosłuchu u dzieci powyżej drugiego roku życia?

- Twoje dziecko często mówi, że cię nie słyszało. Często odpowiada pytaniem typu „co?” lub reaguje niewłaściwie, gdy się do niego zwracasz. W takich przypadkach wielu rodziców zakłada, że ich dziecko nie zwraca wystarczającej uwagi. Nie podejrzewają, że może mieć ubytek słuchu
- Twoje dziecko wydaje się dobrze słyszeć, ale czasami nie reaguje w widoczny sposób
- Twoje dziecko patrzy na ciebie uważnie, kiedy do niego mówisz, jakby chciało się skoncentrować
- Twoje dziecko ustawia telewizor głośniej niż inni członkowie rodziny
- Twoje dziecko zaczyna mówić głośniej niż zwykle
- Twoje dziecko zwraca się jednym uchem do źródła hałasu i twierdzi, że lepiej w ten sposób słyszy
- Twoje dziecko skarży się na ból ucha lub dzwonięcie w uszach

Jeśli podejrzewasz, że twoje dziecko słabo słyszy, zdecydowanie powinieneś jak najszybciej udać się do lekarza rodzinnego. W razie potrzeby skieruje Cię do specjalisty pediatry lub lekarza laryngologa. Tylko specjalista może ustalić przyczyny utraty słuchu i rozpocząć odpowiednie leczenie.

Rodzaje zapalenia ucha

aptelia

Zdrowe ucho

Zapalenie ucha
zewnątrznego

Zapalenie ucha
środkowego

Zapalenie ucha
wewnętrznego

RODZAJE ZAPALENIA UCHA

1

ZAPALENIE UCHA ZEWNĘTRZNEGO

To stan zapalny skóry przewodu słuchowego zewnętrznego i objawia się zaczerwienieniem, obrzękiem, świądem i bólem w uchu.

2

ZAPALENIE UCHA ŚRODKOWEGO

Dotyczy jamy za błoną bębenkową i wiąże się z infekcjami bakteryjnymi, wirusowymi i grzybiczymi.

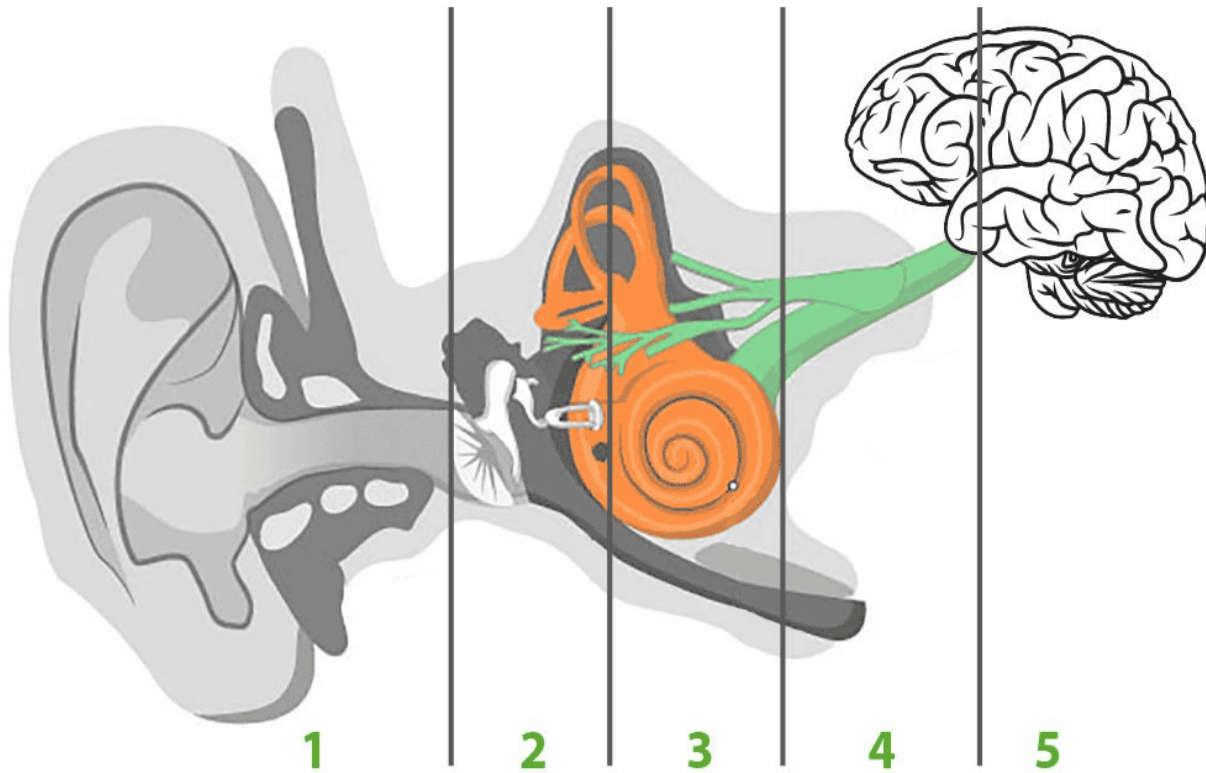
3

ZAPALENIE UCHA WEWNĘTRZNEGO

Może być spowodowane przewlekłą infekcją ucha lub chorobami natury autoimmunologicznej.

ZABURZENIA PRZETWARZANIA SŁUCHOWEGO

(CAPD) to dysfunkcja uniemożliwiająca pełne zrozumienie i wykorzystanie zastyszanego dźwięku oraz zaburzenie pracy zmysłu słuchu wynikające z nieprawidłowości na poziomie ośrodkowego układu nerwowego (przy prawidłowej budowie i pracy części obwodowej, czyli uszu) → nr 5.

- CAPD może powodować problemy z rozumieniem mowy w sytuacjach trudnych akustycznie.

Objawy, które mogą sugerować występowanie zaburzeń przetwarzania słuchowego:

- trudności z koncentracją uwagi
- nadwrażliwość na dźwięki, rozpraszenie się dźwiękami z otoczenia
- nieprawidłowe rozumienie usłyszanych treści – pytań, poleceń, instrukcji
- mylenie podobnie brzmiących słów
- nieprawidłowe natężenie głosu – mówienie zbyt cicho i monotonicznie lub zbyt głośno i szybko
- ubogie słownictwo, brak umiejętności konstruowania płynnych wypowiedzi
- opóźniony rozwój mowy, problemy z nauką języków obcych
- wada wymowy, szybka i głośna lub wolna i cicha mowa
- trudności z czytaniem i pisaniem
- niemuzyczność
- obniżona koordynacja ruchowa
- niewyraźne, dysgraficzne pismo, brzydkie pismo, błędy gramatyczne i ortograficzne
- mylenie strony lewej i prawej
- męczliwość lub nadaktywność, dolegliwości fizyczne — bóle głowy będące efektem hałasu
- trudności w regulacji emocji, np. zbyt duża płaczliwość, drażliwość, impulsywność
- wycofywanie się z kontaktów społecznych
- sprawianie wrażenia nieobecności
- problemy z zapamiętywaniem i przetwarzaniem informacji, uczeniem się na pamięć

PRAWIDŁOWE ODGRYZANIE:

rozpoczyna się w momencie opuszczenia zuchwy i ustawienia brzegów siecznych siekaczy górnych i dolnych naprzeciw siebie” (Pluta-Wojciechowska 2015, s. 70), co łączy się z wysunięciem zuchwy. Następuje skurcz mięśni, co skutkuje odcięciem przez siekacze kęsa pokarmu, który następnie przechodzi na język. Wargi zamykają się, a pokarm przemieszcza się na powierzchnie zębów bocznych. **Pożądane jest odgryzanie przednie**, w którym pracują siekacze oraz odcinanie pokarmu wraz ze skurczem mięśni biorących w nim udział

NIERPAWIDŁOWE ODGRYZANIE:

Nieprawidłowe odgryzanie charakteryzuje się kompensacyjnym udziałem zębów bocznych (mówimy wtedy o **odgryzaniu bocznym**), odłamywaniem i odrywaniem kęsów, rozmiękczeniem pokarmu w przestrzeni międzyczębowej. O niepoprawnej realizacji tej czynności mówimy również, gdy dziecko nie przyjmuje pokarmów stałych. Pokarmy zostają rozdrobnione wcześniej poza jamą ustną. Niewłaściwe wykonanie może wiązać się również z brakiem zwarcia zębów dolnych i górnych, którego powodem jest niepoprawny zgryz.

GRYZIENIE :

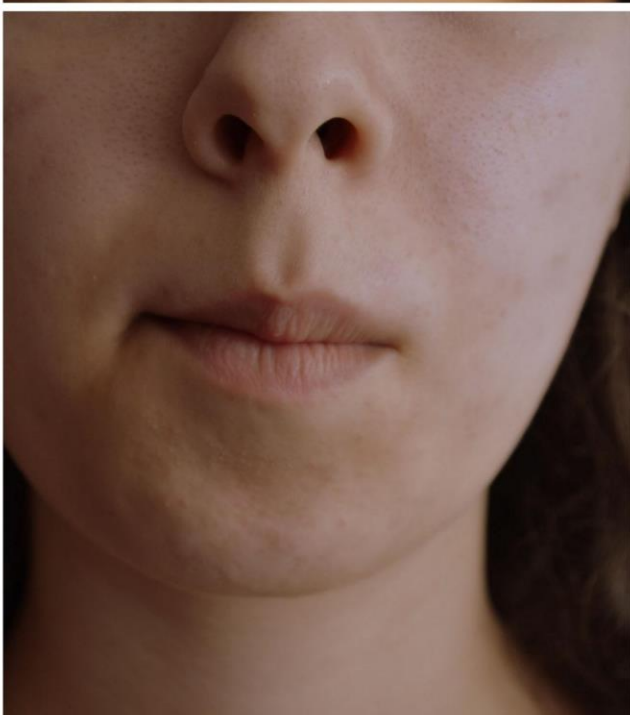
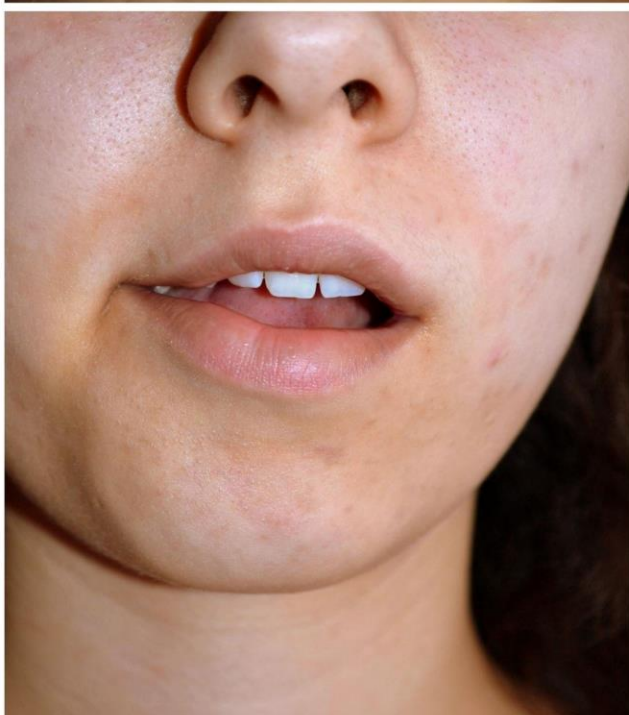
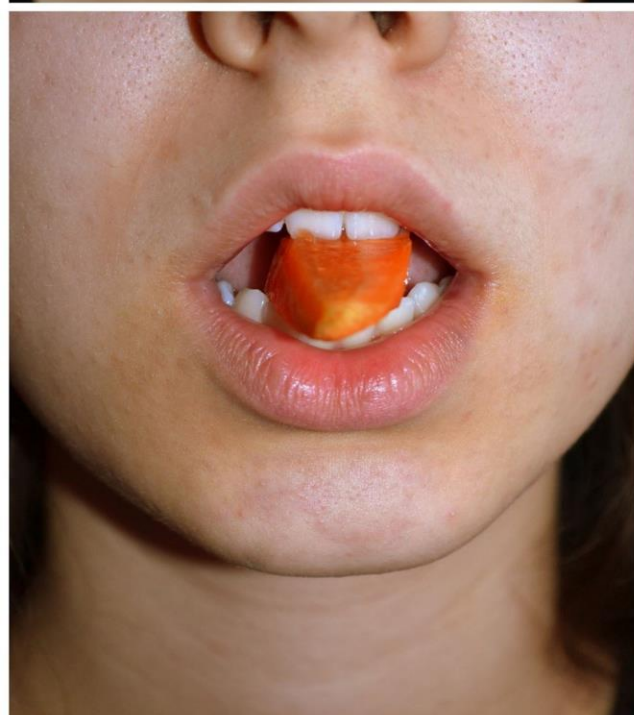
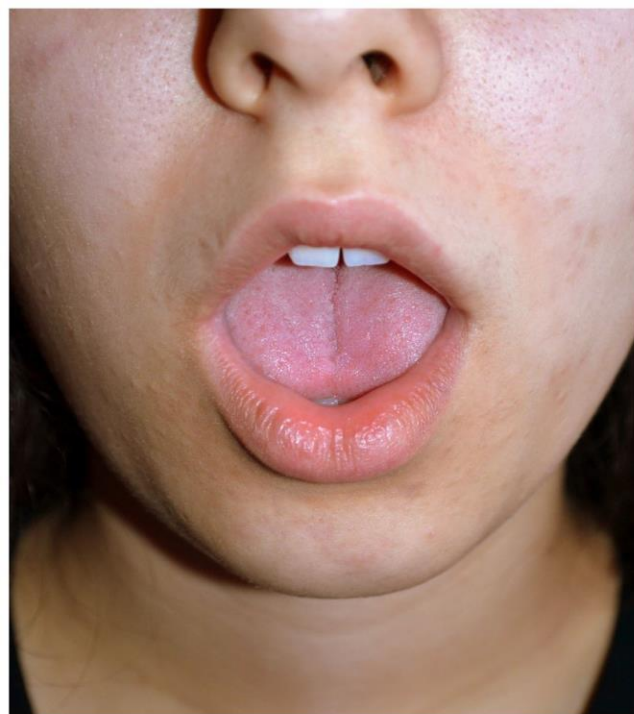
rozpoczyna się jednocześnie z ukazaniem się nowych zębów mlecznych. Pokarmy, niezbędne do tej funkcji to pokarmy stałe i stosunkowo twarde (które można łatwo rozpuścić w ślinie).

PRAWIDŁOWE ŻUCIE:

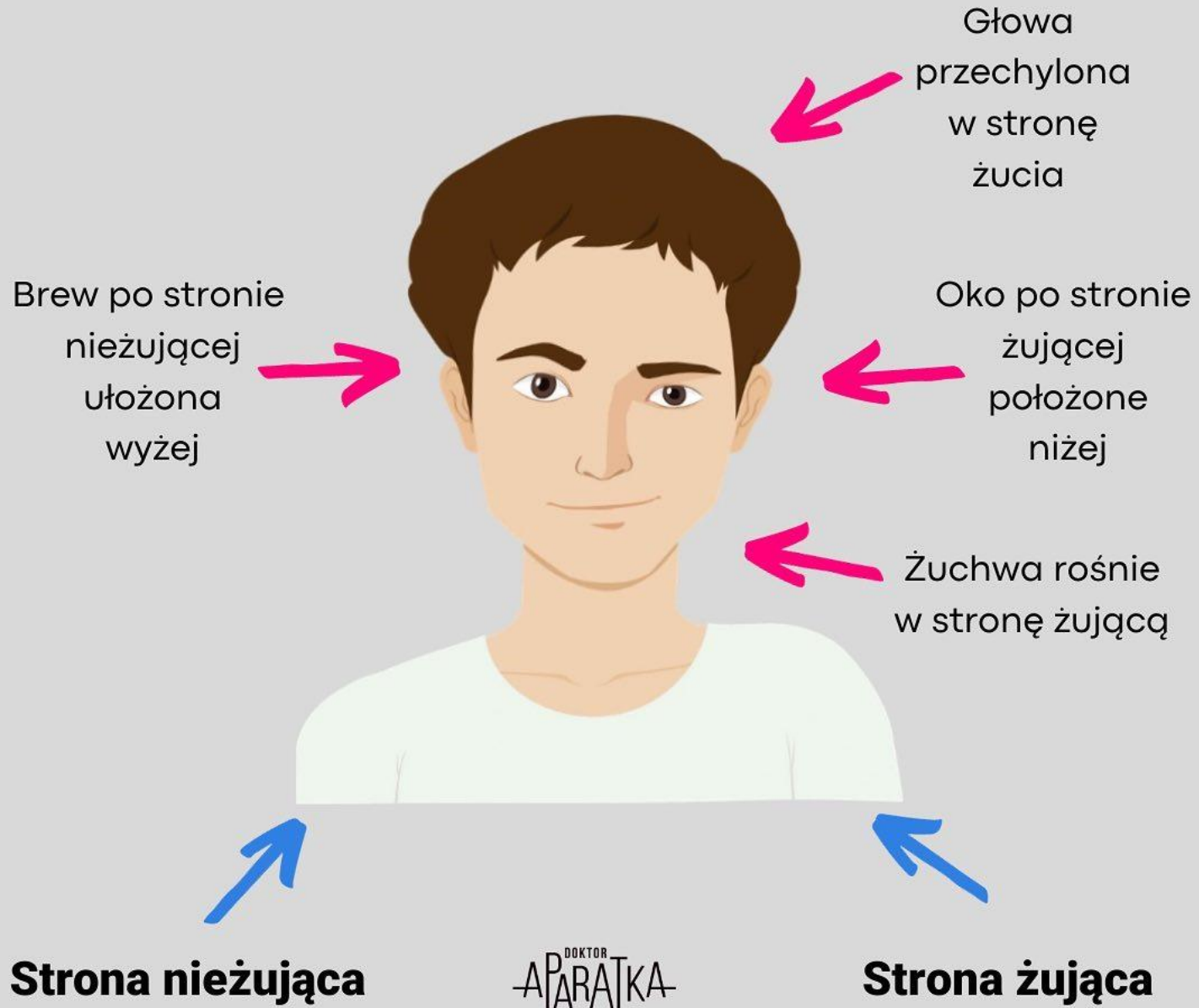
Żucie natomiast następuje „wraz z pojawianiem się kolejnych zębów mlecznych, w szczególności trzonowych, po treningu gryzienia. **Żucie okrężne** to czynności gryzienia i żucia, w których pokarm jest rozdrabniany i rozcierany poprzez ruchy zuchwy odwodzenia, przemieszczania na boki i przywodzenia z zamkniętym wejściem do jamy ustnej.

NIERPAWIDŁOWE ŻUCIE:

Żucie pionowe cechuje się ruchami odwodzenia i przywodzenia zuchwy, nie występuje przemieszczenie na boki. Taka czynność nie wpływa pozytywnie na sprawność aparatu artykulacyjnego.

Jak zmienia się wygląd twarzy?

INNE CZYNNIKI WPŁYWAJĄCE NA NIEPRAWIDŁOWĄ ARTYKULACJĘ:

WADY POSTAWY:

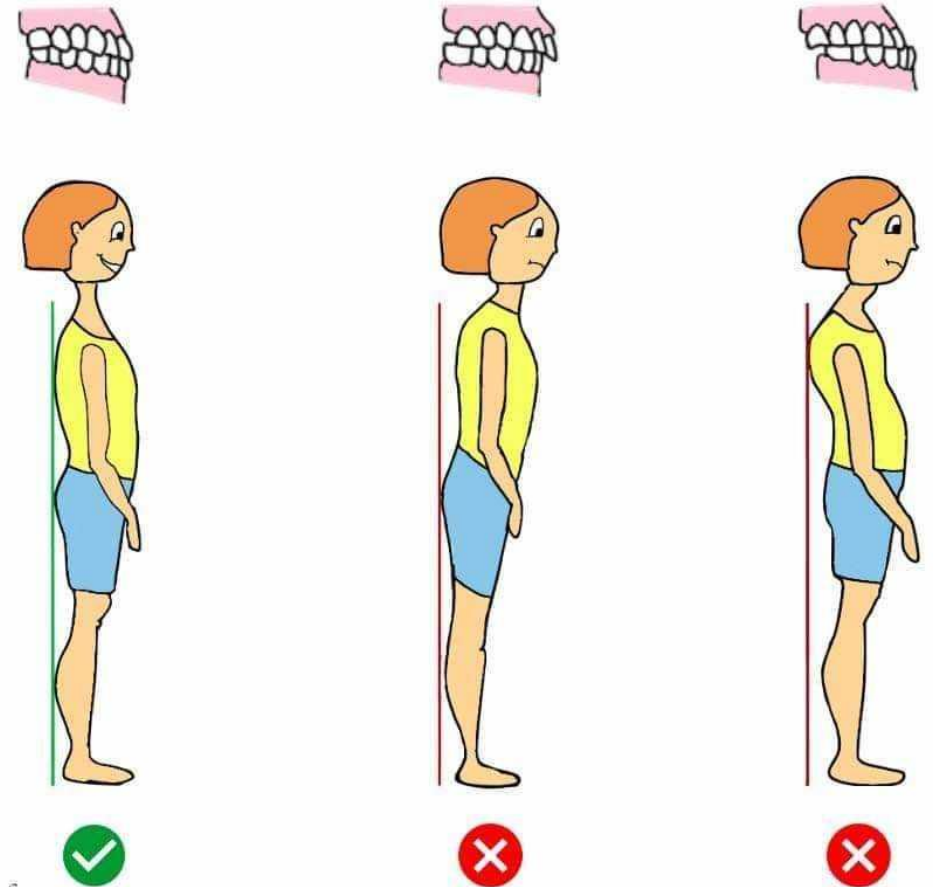
- Wady postawy najczęściej dotyczą zniekształceń kręgosłupa. Wspomniane deformacje, głównie odcinka piersiowego mają wpływ na narząd żucia. Skrzywienie kręgosłupa w odcinku piersiowym powoduje nieprawidłową działalność i pociąganie mięśni grzbietu, szyi oraz twarzy.
- *Stawy skroniowo-żuchwowe* stanowią funkcjonalnie jeden z najwyżej zlokalizowanych stawów w naszym ciele, który ściśle współpracuje z górnym odcinkiem szyjnym. Ze względu na silne unerwienie tego obszaru oraz ilość zlokalizowanych receptorów (wzrok, mięśnie podpotyliczne) region ten stanowi bardzo istotny element, kontrolujący postawę ciała.

Nieprawidłowy zgryz, urazy żuchwy, parafunkcje (zgrzytanie zębami, bruksizm) będą wpływać na zaburzenia napięcia mięśniowego. Najnowsze badania wykazują, że napięcie mięśniowe jest jedną z ważniejszych przyczyn pojawienia się patologii w stawie.

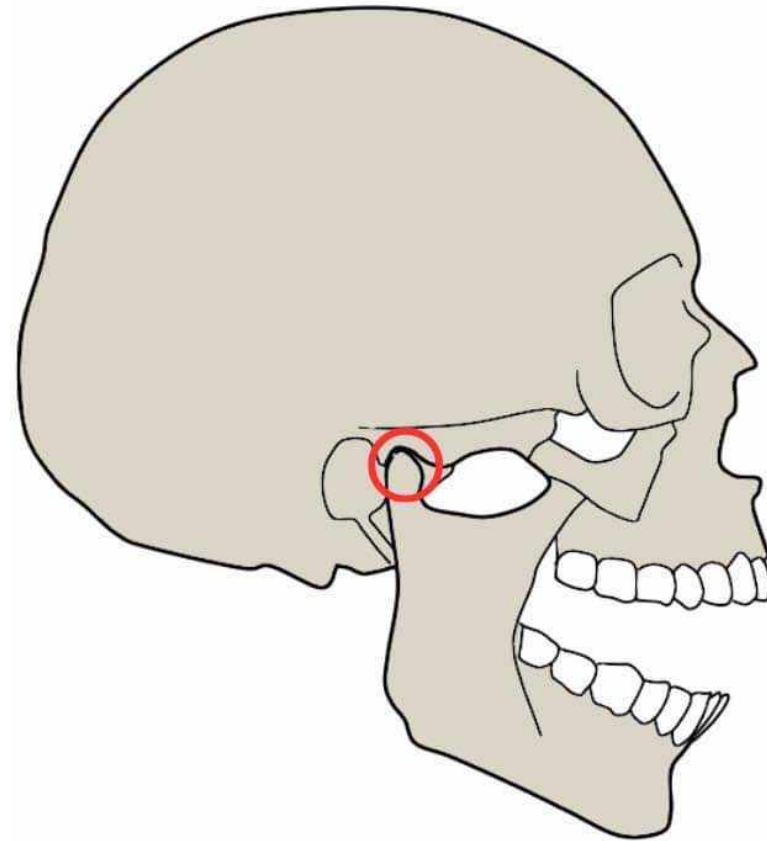
Zależność postawy ciała, zgryzu i prawidłowej wymowy

**WPŁYW SYLWETKI NA
ZGRYZ I WYGLĄD TWARZY**

Objawy problemów stawu skroniowo-żuchwowego

- bóle głowy, karku, obręczy barkowej
- bolesność okolic uszu, szumy uszne
- pieczenie oczu
- ból i napięcia twarzy
- trzaski, przeskakowanie w stawie
- ból podczas gryzienia, żucia
- zaciskanie, zgrzytanie zębami
- starcia, rozchwianie zębów
- wypadanie wypełnienia zębów
- blokowanie żuchwy przy ziewaniu
- problemy z pełnym otwarciem ust

WADY ZGRYZU

SZPAROWATOŚĆ

STŁOCZENIE

ZGRYZ OTWARTY

ZGRYZ GŁĘBOKI

ZGRYZ KRZYŻOWY PRZEDNI

ZGRYZ KRZYŻOWY BOCZNY

PRZODOZGRYZ

TYŁOZGRYZ Z PROTRUZJĄ

NIEPRAWIDŁOWE WYŻYNANIE

KIEDY I DO JAKICH SPECJALISTÓW SIĘ UDAĆ?

ortodonta

- niewłaściwie ustawione zęby, na przykład wystające, przechylone, przekręcone, stłoczone, z dużymi przerwami
- przedwczesna utrata zębów mlecznych w wyniku próchnicy lub urazu
- brak miejsca na wyrastające zęby stałe
- opóźnione wyrzynanie się zębów
- szkodliwe nawyki, w tym ssanie kciuka, długie ssanie smoczka, obgryzanie twardych przedmiotów jak ołówki, długopisy
- zbyt wysunięta lub cofnięta żuchwa
- stale otwarta buzia, trudność w jej zamknięciu
- oddychanie przez usta
- wady wymowy
- zgrzytanie zębami
- mocne zaciskanie zębów

dentysta

- próchnica zębów
- przedwczesne ubytki lub braki zębowe
- ból w zębach
- dziury w zębach

laryngolog

- częste infekcje górnych dróg oddechowych
- długotrwały nieżyt nosa
- bezdech senny i trudności z oddychaniem
- oddychanie w spoczynku jamą ustną oraz podczas snu
- przewlekły ból gardła
- obrzęk krtani
- przerost migdałków podniebiennych i trzeciego migdała
- adenoidalna twarz
- problemy z przełykaniem spowodowane bólem gardła
- biały nalot na migdałkach
- mocno zaczerwienione gardło
- chrapanie w nocy
- osłabiony głos, party, chrypliwy
- ból ucha
- problemy ze słuchem

KIEDY I DO JAKICH SPECJALISTÓW SIĘ UDAĆ?

terapeuta SI

SI to integracja sensoryczna, zwana także sensomotoryczną. Opiera się ona na wspólnym działaniu wszystkich naszych zmysłów. Dzięki temu człowiek może funkcjonować. Zaburzenia integracji sensorycznej pojawiają się już u małych dzieci. Związane są one z niewłaściwym organizowaniem bodźców zmysłowych przez układ nerwowy.

Integracja sensoryczna może okazać się niezwykle skuteczna dla dzieci, które m.in.:

- są nadwrażliwe na dźwięki, światło
- mają problemy z równowagą i koordynacją ruchową
- nieumiejętność naśladowania ruchów innej osoby
- zbyt gwałtowną reakcją na dotyk
- nie potrafią się skoncentrować
- reagują niechęcią na mycie, czesanie, obcinanie włosów
- nie potrafią zrozumieć poleceń
- nie lubią przytulania lub wręcz nieustannie się ocierają, uderzają o przedmioty
- nie lubią drapiących metek na ubraniach
- nadmierny niepokój
- lękliwość
- nadruchliwość
- nadmierną męczliwość

neurolog

- nagłe napady, drgawki
- problemy z mową
- trudności w chodzeniu lub niespójne ruchy ciała
- trudności w nauce, np. problemy z pamięcią, koncentracją lub przyswajaniem informacji
- opóźnienia w rozwoju mowy, ruchu lub innych umiejętności, w porównaniu z innymi dziećmi w jego wieku
- problemy z równowagą, koordynacją ruchową, kontrolą mięśniową lub trudności z utrzymaniem pozy
- dziecko przeszło uraz głowy lub inne uszkodzenie mózgu
- w rodzinie dziecka występują choroby neurologiczne lub genetyczne

foniatra

- przewlekła chrypa
- uczucie drapania w gardle lub krtani
- silne podrażnienie gardła
- zanikanie głosu
- problemy z połykaniem

???

Poniedziałkowe
LOGATostki

MOTORYKA MAŁA MA WPŁYW NA MOWĘ

Dlaczego logopeda ćwiczy z dzieckiem rękę?

Ośrodki mowy i ośrodki odpowiedzialne za ruch ręki znajdują się **bardzo blisko siebie**. Aktywizując jedno, aktywizujemy również drugie.

TO DLATEGO LOGOPEDA STARA SIĘ, ABY NA TERAPII DZIECKO: MAŁOWAŁO, WYCINAŁO, NAWLEKAŁO, MANIPULOWAŁO PRZEDMIOTAMI, ITD.

To nie tylko zabawa, ale też stymulacja rozwoju mowy.

Dzieci z opóźnionym rozwojem ruchowym, trudnościami z koordynacją wzrokowo-ruchową oraz z motoryką małą – **MAJĄ WIĘKSZE PROBLEMY Z NABYWANIEM MOWY.**

Ćwicz rękę dziecka!

I pozwól mu się czasem ubrudzić. :)

Trudności z precyzyjnym chwytaniem (chwyt pęsetowy, szczypcowy), wiążą się z trudnościami z precyzyjną artykulacją.

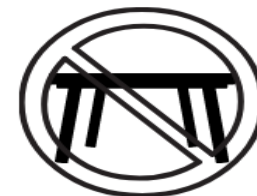

www.logatio.pl

Trudności w utrzymaniu prawidłowej postawy w trakcie czynności stolikowych (pochylenie się nad stołem, asymetryczne ustawienie, męczliwość, kręcenie się na krześle)

Nieprawidłowy chwyt narzędzia pisarskiego

Unikanie prac stolikowych

Co ma

OBNIŻONE NAPIĘCIE MIĘŚNIOWE

do małej motoryki?

Niski poziom graficzny pisma

Szybka męczliwość przy pisaniu

Nieprawidłowości w zakresie percepcji czuciowej (np. nieprawidłowy nacisk narzędzia pisarskiego)

Obniżenie zdolności w zakresie wykonywania ruchów precyzyjnych, wymagających planowania, naśladowania i koordynowania w jednostce czasu

@fizjosensorycznie

GŁÓWNE KIERUNKI USPRAWNIANIA DZIECI Z OPÓŹNIONYM ROZWOJEM MOWY

- „Kąpiel słowna” w codziennych sytuacjach
- Odgrywanie „podwójnej roli” we wspólnych zabawach
- Wyodrębnianie „wyrazów kluczowych” początkowo łatwych fonetycznie i ich częste powtarzanie przez opiekunów dziecka
- Częste powtarzanie przez opiekunów wyrazów „ważnych” dla dziecka
- Zabawy w „Echo” – zachęcanie (nie wymuszanie!) do powtarzania samogłosek ustnych pojedynczo i w parach (staccato i legato), powtarzanie sylab pojedynczo i w parach, powtarzanie wyrazów powstałych z połączenia sylab otwartych
- Rytmizacja krótkich wypowiedzi
- Stwarzanie sytuacji „dialogu”, tak aby umożliwić dziecku wejście w rolę nadawcy
- Ćwiczenia w zakresie dużej motoryki – odtwarzanie pozycji i ruchów
- Ćwiczenia aparatu artykulacyjnego głównie w celu odtwarzania układów ruchów języka i warg, także ćwiczenia precyzji ruchów
- Dbłość o prawidłowy rozwój funkcji w obrębie narządu żucia w ramach działań profilaktycznych
- Rozwijanie słownictwa czynnego (po ukazaniu się pierwszych wyrazów) i ew. słownictwa biernego
- Ćwiczenia bierne wyrażen przyimkowych, a następnie wyodrębnianie przyimków i pokazanie ich roli
- Ćwiczenia w czynnym używaniu przyimków
- Ćwiczenia form fleksyjnych (po ukazaniu się pierwszych połączeń wyrazowych)
- Rozwój struktury zdania
- Ćwiczenia operacji słowotwórczych
- Zabawy językowe: rymowanki, kończenie wypowiedzi, „śpiewanki”
- Wyzwalanie aktywności dziecka – zabawy ruchowe z prostymi wypowiedziami
- Ćwiczenia dużej i małej motoryki

ETAPY WYWOŁYWANIA GŁOSEK W DYSLALII:

1. Ćwiczenia uprawniające motorykę narządów aparatu artykulacyjnego.
2. Ćwiczenia przygotowujące do wywołania poszczególnych głosek.
3. Opracowywanie wymowy głosek w kolejnych etapach:
  - wywoływanie głosek i ich utrwalanie w izolacji
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w sylabach nagłosie, śródgłosie, wygłosie sylab
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w wyrazach w nagłosie, śródgłosie, wygłosie wyrazów
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w wyrażeniach
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w zdaniach
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w dłuższych wypowiedziach (opowiadaniach, wyliczankach, wierszykach)
  - wywoływanie i utrwalanie głosek w mowie spontanicznej.

ĆWICZENIA NARZĄDÓW APARATU ARTYKULACYJNEGO:

Ćwiczenia aparatu artykulacyjnego mają na celu:

- usprawnianie języka, warg, podniebienia miękkiego i żuchwy (dolnej ruchomej szczęki),
- opanowanie umiejętności świadomego kierowania ruchami narządów artykulacyjnych,
- wyrobienie wrażliwości miejsc i ruchów w jamie ustnej, istotnych dla prawidłowego wymawiania dźwięków,
- usprawnienie koordynacji ruchowej w zakresie aparatu artykulacyjnego,
- wyuczenie prawidłowego połykania,
- osiągnięcie prawidłowej artykulacji – bez odpowiedniej sprawności narządów, nie będzie możliwe uzyskanie wzorcowej wymowy.

Ćwiczenia narządów mownych powinny być prowadzone codziennie (kilka razy w ciągu dnia) przez 5 - 10 minut. Trzeba jednak pamiętać, że czas trwania i liczbę powtórzeń należy dostosować do indywidualnych możliwości dziecka. Ćwiczenia staramy się urozmaicać, prowadzić w formie zabawowej, szczególnie dla dzieci młodszych. Na początku ćwiczymy z dzieckiem przed lustrem, kiedy potrafi już wykonać je bez kontroli, można wykorzystywać każdą nadarzającą się okazję: spacer, jazdę samochodem czy drogę do przedszkola. Ćwiczenia artykulacyjne powinny być wykonane dokładnie, dlatego nie jest wskazany pośpiech, ani zbyt duża liczba ćwiczeń w konkretnym czasie. Korzystniej jest powtarzać je przy różnych okazjach, aż zostanie osiągnięta precyzja i szybkość ruchów narządów artykulacyjnych.

DOBRE WYKONYWANE ĆWICZENIA APARATU MOWY SĄ PODSTAWĄ DO OSIĄGNIĘCIA PRAWIDŁOWO ARTYKUŁOWANYCH GŁOSEK.

Efektywność ćwiczeń możliwa jest tylko poprzez wielokrotne powtarzanie.

Gimnastykę aparatu mowy rozpoczynamy od ćwiczeń najprostszych stopniowo zwiększając ich trudność. Na początku możemy wykorzystać naturalne sytuacje:

- Po posiłku pozwólmy dziecku wylizać talerz językiem jak kotek. To ćwiczenie mniej eleganckie, za to bardzo skutecznie gimnastykuje środkową część języka.
- Posmrujmy dziecku wargi miodem, kremem czekoladowym lub mlekiem w proszku i poprośmy, aby zlizął je dokładnie jak miś czy kotek.
- Kiedy dziecko ziewa poprośmy, aby ziewnęło jeszcze kilka razy, zastaniając usta.
- Jeśli dziecko dostało lizaka zaproponujmy mu, aby lizało go unosząc czubek języka ku górze.
- Przy porannym i wieczornym myciu zębów zaproponujmy dziecku liczenie zębów lub witanie się z nimi w ten sposób, aby czubek języka dotknął każdego zęba osobno.
- Podczas rysowania poprośmy dziecko, aby narysowało językiem kółko (dookoła warg) lub kreseczki (od jednego do drugiego kącika ust).
- Dmuchanie na talerz z gorącą zupą, chuchanie na zmarznięte dłonie, cmokanie, żucie pokarmów, a nawet wystawianie języka to też ćwiczenia aparatu artykulacyjnego.

Z małymi dziećmi ćwiczenia prowadzimy w formie zabawowej. Skuteczną i atrakcyjną formą ćwiczeń aparatu mowy są zabawy fabularyzowane, w czasie których dzieci naśladują za pomocą warg i języka ruchy zwierząt czy różne czynności.

Ćwiczenia usprawniające wargi:

- **Balonik** - nadymanie policzków, usta ściągnięte (dla urozmaicenia bawimy się w baloniki, które pękają przekłute palcami). A także nadymanie jednego policzka i przesuwanie powietrza z jednej strony na drugą.
- **Całuski** - usta układamy w „dzióbek” i cmokamy posyłając do siebie buziaki. A także przeciąganie całuska na lewą i prawą stronę.
- **Buziaki** – naprzemiennie dziubek i uśmiech.
- **Niejadek** - usta wciągamy w głąb jamy ustnej.
- **Zmęczony konik** - parskanie wargami.
- **Podwieczorek pieska** - chwytanie ustami drobnych cukierków, chrupek, kawałków skórki chleba, itp.
- **Kto silniejszy?** - napinanie warg w pozycji rozciągniętej. Dwie osoby siedzące naprzeciw siebie trzymają ustami kartkę papieru i każdy ciągnie w swoją stronę. Uwaga - dajmy dziecku szansę wygrania zawodów. Zaciskanie warg.
- **Rybka** - powolne otwieranie i zamykanie warg tworzących kształt koła, zęby "zamknięte"
- **Świnka** - wysuwanie obu warg do przodu, udając ryjek świnki przy widocznych zamkniętych zębach.
- **Wąsy** - wysuwanie warg jak przy wymawianiu u, położenie na górnej wardze słomki lub ołówka i próby jak najdłuższego utrzymania.
- **Drzwi do domu** - buzia to domek krasnoludka, a wargi to drzwi do domku. Pokaż jak wargi ściągnięte do przodu, otwierają się i zamykają.
- **Straż pożarna** - wyraźne i przesadne wymawianie samogłosek w parach: e o, i u, a i
- **Suszarka** - utrzymywanie przy pomocy warg słomki, wciąganie powietrza nosem, wydychanie przez słomkę na dłoń (odczuwanie ciepłego powietrza).
- **Pojazdy** - naśladowanie poprzez wibrację warg warkotu motoru, helikoptera.itp.
- **Masażer** – nagryzanie warg zębami naprzemiennie.

Ćwiczenia usprawniające język (pionizacja)

- Dotykamy palcem lub zimną łyżeczką podniebienia tuż za górnymi zębami, nazywając je zaklętym miejscem, parkingiem itp.. w którym język (krasnoludek, samochód) powinien przebywać, gdy mamy zamkniętą buzię.
- Przytrzymywanie czubkiem języka przy podniebieniu rodzynek, pastylek pudrowych, cukierków halls (z wgłębieniem w środku) itp.
- Zlizywanie nutelli, mleka w proszku itp. z podniebienia przy szeroko otwartych ustach.
- **Konik jedzie na przejażdżkę** - naśladowanie konika stukając czubkiem języka o podniebienie, wydając przy tym charakterystyczny odgłos kląskania. **Przysysanie języka do podniebienia przy szeroko otwartych ustach.**
- **Winda** - otwórz szeroko buzię, poruszaj językiem tak, jakby był windą - raz do góry, raz do dołu.
- **Karuzela** - dzieci bardzo lubią kręcić się w koło, twój język także. Włóż język między wargi a dziąsła i zakręć nim raz w prawą, raz w lewą stronę.
- **Chomik** - wypycha policzki jedzeniem, a ty pokaż jak można wypchnąć policzki językiem, raz z prawej raz z lewej strony.
- **Malarz** - maluje sufit dużym pędzlem. Pomaluj pędzlem (językiem) swoje podniebienie, zaczynając od zębów w stronę gardła.
- **Młotek** - wbijamy gwoździe w ścianę. Spróbuj zamienić język w młotek i uderzaj o dziąsła tuż za górnymi zębami, naśladowując wbijanie gwoździa.
- **Żyrafa** - ma długą szyję, wyciąga mocno szyję do góry. Otwórz szeroko usta i spróbuj wyciągnąć język do góry, najdalej jak potrafisz.

Ćwiczenia usprawniające język (pionizacja)

- **Słoń** - ma długą trąbę i potrafi nią wszędzie dosięgnąć. Ciekawe czy potrafisz dosięgnąć językiem do ostatniego zęba na górze i na dole, z prawej i lewej strony. Liczenie zębów.
- **Piesek** – wysuwanie szerokiego języka na brodę, następnie powolne wsuwanie języka do jamy ustnej.
- **Smakosz** – oblizywanie językiem dolnej i górnej wargi dookoła, następnie oblizywanie zębów.
- **Gryzak** – nagryzanie czubka języka zębami oraz nagryzanie boków języka gdy szeroki język jest cofnięty w jamie ustnej.
- **Kotek** – wyrzuszanie języka w koci grzbiet.
- **Masazer** – przeciskanie języka przez zwarte zęby.
- **Wysuwanie języka** jak najdalej w linii prostej wraz z cofnięciem bez dotykania warg; język może dodatkowo wykonywać ruchy poziome, wahadłowe – wtedy dotyka kątek ust (należy w tym układzie unikać współruchów szczęki dolnej), lub okrężne – bez kontaktu z ustami.
- **Zmiany pozycji języka** - język, raz szeroki, raz wąski i wydłużony – w kształcie grotu, zostaje lekko lub całkowicie wysunięty, opierając się jedynie na dolnej wardze;
- **Koci grzbiet** - unoszenie i opuszczanie tyłu języka w kierunku podniebienia miękkiego, przy utrzymywaniu się czubka języka za dolnymi zębami lub dziąstłami.
- **Rurka** - język zwinięty w kształcie rurki – dmuchanie powietrza.
- **Sprzątanie buzi** - wymiatanie językiem raz górnych, raz dolnych zębów (ruchy poziome) oraz na okrągło – usta otwarte, potem zamknięte – tzw. czyszczenie, szorowanie zębów.

Ćwiczenia naprzemienne języka:

- Dotykanie czubkiem języka w kąci ust
- Dotykanie czubkiem języka w kąci ust, na brodę i do noska
- Szeroki język na wargę dolną i górną
- Szeroki język na zęby dolne i górne
- Język do górnej wargi, zębów górnych i dziąseł

Ćwiczenia podniebienia miękkiego, zwierającego pierścienia gardłowego:

- **Zmęczony piesek** - język wysunięty z szeroko otwartych ust, wdychanie i wydychanie powietrza ustami.
- **Chory krasnoludek** - kastanie z językiem wysuniętym z ust.
- **Balonik** - nabieranie powietrza ustami, zatrzymanie w policzkach, następnie wypuszczanie nosem.
- **Biedronka, parasol, sukienka itp.** - przysysanie kolorowych kótczek poprzez wciąganie powietrza przez rurkę i przenoszenie na obrazek biedronki...
- **Śpioch** - chrapanie na wdechu i wydechu.
- **Kukutka i kurka** - wymawianie sylab: ku - ko, ku -ko, uku - oko, uku - oko, kuku - koko, kuku - koko.

Ćwiczenia oddechowe:

- Pobieranie powietrza nosem (wdech przy zamkniętych ustach) i wydech ustami (różnicowanie siły wydechu – raz mocno i szybko, raz słabo i powolnie). Różnicowanie wydychania i pobierania powietrza – nosem, buzią itd.
- Chuchanie np. na szybę bądź zmarznięte ręce.
- Dmuchanie na wszelkie przedmioty takie jak: chorągiewki, piłeczki, słomka, piórka, wiatrak, wykorzystanie tzw. dmuchajki czy baniek mydlanych.
- Dmuchanie na gorący obiad i chłodzenie go ciągłym strumieniem powietrza.
- Wydłużanie fazy wydechowej – początkowo liczenie na jednym wydechu, następnie powtarzanie zdań krótkich i coraz dłuższych.
- Powtarzanie zdań szeptem, z miękkim nastawieniem głosowym.
- Spuszczanie powietrza z balonika - „sss”, „fff”, „szsz”. W trakcie tego ćwiczenia warto przyłożyć do jamy ustnej słomkę lub małą buteleczkę i postuchać, czy powietrze wypływa centralnie. Jeśli nie i wypływa np. bocznie - należy scentralizować strumień powietrza i ćwiczyć tak, aby wypływał wprost.
- Położenie na czubku języka ryż preparowany bądź przyklejenie do jego czubka papierowy język. Następnie dmuchanie na ryż tak, aby wyskoczył z buzi, oraz na papierowy język tak, aby drżał jak język węża.
- Ćwiczenie pauzy oddechowej – wstrzymywanie powietrza i utrzymywanie go, do momentu poczucia dyskomfortu. Wydłużane tej pauzy.

- „tańczący płomyczek” – dmuchanie na płomień świecy w odległości niepozwalającej zdmuchnąć płomyka, lecz wyginać go;
- dmuchanie na papierowe łódki pływające w misce z wodą;
- zawody „kto dmuchnie dalej” – zdmuchiwanie kulek waty z ręki;
- dmuchanie na papierowe ozdoby zawieszane na nitkach o różnej długości ponad głową ćwiczącego;
- „wyścigi samochodowe” – dmuchanie na papierowe kulki po wytyczonej trasie narysowanej na podłodze;
- „mecz piłkarski” – przedmuchiwanie piłeczki pingpongowej do osoby siedzącej na przeciwko;
- „gotowanie wody” – dmuchanie przez rurkę do wody, aby tworzyły się pęcherzyki powietrza;
- nadmuchiwanie balonów, zabawek i piłek;
- próby gwizdania;
- zdmuchiwanie lekkiego przedmiotu z ręki, np. piórka, kłębka waty, papierowej kulki;
- rozdmuchiwanie: chrupiek, ryżu, kaszy, pociętej gąbki lub kawałków styropianu;
- gra na instrumentach muzycznych: organkach, trąbce, gwizdku;
- dmuchanie na piórko, aby unosiło się ponad głową osoby ćwiczącej;
- rozdmuchiwanie plamki farby wodnej na podkładce z tworzywa.

METODA LAX VOX

CO JEST POTRZEBNE?

- Silikonowa rurka o średnicy 10 mm i długości 35 cm,
- Półlitrowa plastikowa butelka do połowy wypełniona wodą.

JAK WYKONAĆ?

- Rurkę zanurzyć na głębokość 1 – 2 cm w butelce z wodą.
- Ustami chwycić rurkę, szczelnie zamknąć i zaokrąglić wargi wokół rurki (nie przygryzać).
- Język ułożyć luźno na dnie jamy ustnej.
- Ciągły wydech do wody (nie maksymalny)
- Wydech pulsacyjny
- Fonacja głoski „u” – ciągły wydech
- Fonacja głoski „u” – wydech pulsacyjny
- Zmiana wysokości dźwięku na tej samej głosce; próba intonowania prostej melodii przy fonacji „u”

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ NARZĄDÓW APARATU FONACYJNEGO

Celem ćwiczeń fonacyjnych (głosowych) jest:

- ustalenie średniego położenia głosu, tzn. wysokości głosu charakterystycznej dla danej osoby,*
- wyrobienia miękkiego nastawienia głosu,*
- rozluźnienie mięśni krtani i aparatu artykulacyjnego,*
- umiejętność kierowania głosu na sklepienie podniebienia twardego,*
- wyrabianie umiejętności modulowania siły i wysokości głosu.*

1. Wymawianie samogłosek.

- na jednym wydechu z taką samą siłą wymawianie trzech samogłosek: [aou], a następnie [eyi],
- wymawiamy samogłoski a,o,e,u,i,y, kolejno: bezgłośnie, szeptem, półgłosem i głośno,
- głoska [a] na wycieczce – jedzie samochodem po asfaltowej, równej powierzchni – wymawiamy ją w sposób ciągły aaaaaa, wchodzi po schodach-a a a a a, płynie łódką aaaaaaaaa, jedzie na koniu a a a.... możemy tu też dołączyć ćwiczenia zmiany wysokości i natężenia głosu,
- wymawianie coraz dłuższych zdań na jednym wydechu, wymienianie nazwy dni tygodnia lub miesięcy, a także liczenie na jednym wydechu,
- wymawianie samogłosek z przedstawionym schematem graficznym (np. krótko, długo, punktowanie),
- wodząc palcem, klokiem lub inną niewielką zabawką po linii lub kropkach.
- "Ślimak" – jadąc palcem po narysowanym ślimaku wymawia określone samogłoski.

2. Zabawy w naśladowanie odgłosów zwierząt.

„Co mówią zwierzaki?” – dzieci ilustrują ruchem, gestem treść wierszyka, dorosły recytuje cały wiersz, dzieci uzupełniają wypowiadając np. „kle, kle, kle”, „kum, kum, kum”.

Co mówi bocian, gdy żabę zjeść chce? Kle kle kle

Co mówi żaba, gdy bocianów tłum? Kum kum kum

Co mówi kaczka, gdy jest bardzo zła? Kwa kwa kwa

Co mówi kotek, gdy mleczka by chciał? Miau miau
miau

3. Naśladowanie śmiechu różnych ludzi:

- mężczyzna- głośne „hohohoho”
- kobieta- o średnim natężeniu „hahahaha”
- staruszka- cichutko „hehehehe”
- dziewczynki- piskliwy „hihihihi”
- chłopcy- hałaśliwy „hahahaha”

4. Śpiewanie samogłoskowych kotysanek lalkom i misiom na melodię „Kotki dwa” lub „Panie Janie” śpiewamy tylko aaaaaaaaaa...

5. Wykorzystanie onaomatopeji (wyrażeń dźwiękonaśladowczych)

„Jedzie pociąg” – Dzieci ilustrują ruchem, gestem treść wierszyka, dorosły recytuje cały wiersz, dzieci uzupełniają wypowiadając wyrażenia onomatopeiczne np. „fu, fu, fu”, „tru, tu...itp. Jedzie pociąg – fu, fu, fu. Trąbka trąbi – tru, tu, tu A bębenek – bum, bum, bum Na to żabki – kum, kum, kum... Woda z kranu – kap, kap, kap Konik człapie – człap, człap, człap Mucha brzęczy – bzy, bzy, bzy A wąż syczy – sss, sss, sss...

6. Ćwiczenia na rytm.

- Rytmiczne wymawianie imion,
- Mówienie rytmiczne (w takt) –wymawianie słów (mówienie sylabami) zgodnie z wybijanym rytmem.
- Wypowiadanie słów z jednoczesnym ich wyklaskiwaniem.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ SŁUCHOWYCH

Ćwiczenia słuchowe – stanowią one bardzo ważną grupę ćwiczeń logopedycznych, ponieważ często opóźnienia czy zaburzenia rozwoju mowy pojawiają się na skutek opóźnień rozwoju słuchu fonematycznego (tzw. słuchu mownego). Stymulując funkcje słuchowe przyczyniamy się do rozwoju mowy dziecka. Zabawy rozwijające słuch i uwagę słuchową dziecka przygotowują dziecko do właściwej percepcji dźwięków mowy, rozwijania słuchu mownego.

Zabawy mają na celu:

usprawnianie słuchu fizycznego - rozwijanie wrażliwości na dźwięki, natężenie, tempo, rytm
stymulowanie percepcji słuchowej - rozpoznawanie, identyfikację i różnicowanie dźwięków
poprawę uwagi słuchowej dziecka - analizowanie tego, co dziecko słyszy.

1. Reagowanie na dźwięki.

Obserwuj dziecko w sytuacji, kiedy w jego otoczeniu odtwarzane są dźwięki (dzwonek telefonu, odkurzacz, pukanie do drzwi, odkręcanie wody, tykanie zegara, ...). Czy dziecko odwraca głowę w kierunku źródła dźwięku? Jeśli jest nieuważne, zwróć uwagę dziecka na dźwięk. Powiedz np.: „Słyszę tykanie zegara, słyszę ...”. Jeśli nie reaguje, sprawdź słuch dziecka.

2. Zabawa: „Co słyszą moje uszy?” Porównywanie wrażeń słuchowych z zastoniętymi i odstoniętymi uszami. Porozmawiaj z dzieckiem o znaczeniu słuchu. Zastanówcie się razem, dlaczego uszy są ważne, co im zawdzięczamy.

3. Zabawa „Rozpoznaj dźwięk”

→ Zabawy z przedmiotami codziennego użytku wydającymi dźwięki np. klucze, monety, sztucce, gazeta, czajnik, pudełko z kaszą, butelka z wodą, itp. Mama, tata prezentuje dźwięki przedmiotów i po prezentacji można rozpocząć zabawę w rozpoznawanie. Dziecko nie może widzieć podczas odgadywania przedmiotów.

→ Zagadki z instrumentami – cymbałki, bębenek, grzechotka, itp. Dziecko odwraca się i słucha dźwięku instrumentu. Odgaduje i sprawdza. Jeśli nie pamięta nazwy może wskazać gestem instrument.

→ Zabawa w odgadywanie i identyfikowanie różnych głosów zwierząt oraz dźwięków otoczenia. Mama lub tata włącza nagranie i pokazuje planszę z różnymi obrazkami. Należy określić nazwę zwierzęcia lub przedmiotu oraz wskazać właściwy obrazek.

4. Różnicowanie dźwięków

Możemy wykorzystać w tej zabawie przedmioty np. pokrywkę od garnka, blachę do pieczenia ciasta, drewniany tłuczek, (...) lub instrumenty np. cymbałki, ksylofon, pianino, gitarę, skrzypce, (...).

Dziecko odgaduje prezentowany dźwięk. Jaki dźwięk słyszysz?

Czy to był dźwięk głośny – czy dźwięk cichy?

Czy było dużo dźwięków – czy mało dźwięków?

Czy słyszysz dźwięk długi – czy dźwięk krótki?

Czy to był dźwięk wysoki („cienki”) – czy dźwięk niski („gruby”)?

Przed rozpoczęciem zabawy prezentujemy w/w dźwięki i wyjaśniamy pojęcia: głośny – cichy, długi – krótki, (...)

5. Odtwarzanie rytmów granych na bębenku

głośny, cichy, cichy - głośny, cichy, cichy, (...),

cichy, głośny, głośny - cichy, głośny, głośny, (...),

cichy, cichy, głośny, głośny - cichy, cichy, głośny, głośny, (...).

6. Lokalizacja dźwięku

„Szukamy dźwięku” – dziecko szuka ukrytego przedmiotu, który wydaje dźwięk (np. budzik, telefon, ...).

7. Identyfikacja dźwięku

„Rozpoznajemy odgłosy” – z klatki schodowej, podwórka, drugiego pokoju, np. słyszę jadący samochód, gra telewizor, w kuchni włączony jest czajnik, w łazience szumi woda, itp.

8. Uważne słuchanie

- „Ile dźwięków słyszysz?” Policz uderzenia w bębenek, stuknięcia o blat stołu. Dziecko zamyka oczy i liczy dźwięki wystukiwane przez mamę, tatę.
- Rozpoznawanie znanych piosenek, znanych melodii. Włączamy znaną melodię lub nucimy. Dziecko odgaduje tytuł lub słowa piosenki.

9. Rozpoznajemy głos ludzkiej mowy - dziecko z zamkniętymi oczami odgaduje, czyj głos słyszy:

„Kto mnie woła?” - dziecko nie widzi osób, które je wołają. Można utrudnić zgadywanie i zmieniać barwę i natężenie głosu, np. tata woła córeczkę „cienkim” głosem, itp.

„Rozpoznawanie głosów: kobiety, mężczyzny, dziecka” - dziecko zamyka oczy i słucha nagranych głosów. Czy to był głos pani, pana, czy dziecka?

10. Uważne słuchanie i rozumienie mowy

- Powtarzanie słów przy dźwiękach zakłócających: przy otwartym oknie z odgłosami otoczenia, przy muzyce, przy nagranej rozmowie, w ciszy. W trakcie zabawy dziecko zamyka oczy, a mama lub tata wypowiada słowa, które dziecko powtarza. Pytamy dziecko, w jakiej sytuacji rozumienie słów było najłatwiejsze.
- Zabawa „Głuchy telefon” – powtórz następnej osobie usłyszany szept. Uczestnicy zabawy siedzą w kręgu. Osoba, która rozpoczyna zabawę mówi wymyślone słowo lub zdanie do lewego ucha siedzącej obok osoby – ostatnia osoba wypowiada na głos „przekazywane” słowo. Następnie „runka” przebiega w stronę prawego ucha każdej osoby.

11. **Wyróżnianie melodii mówienia** - Kiedy słyszysz zdania pytające? Kiedy słyszysz zdania rozkazujące? Prezentujemy zdania: „Czy lubisz lody?”, „Zatrzymaj się!” itd.

12. **Rozpoznawanie natężenia głosu: szeptu, głośnego mówienia, naturalnego mówienia (natężenie umiarkowane).** Prezentujemy: szept np. „Lubię spokój w naszym domu.” głośne mówienie np. „Chodźmy na spacer!” naturalne (umiarkowane natężenie głosu) np. „Widzę otwarte okno”. Dziecko słucha i określa, czy słyszało np. szept, (...).

Gimnastyka buzi i języka cz. 1

Fabiola Bilecka
neurologopedka Kraków

nadymaj policzki,
wciągnij policzki

język do kątek ust

szeroki uśmiech,
dzióbek

Gimnastyka buzi i języka cz. 1

Fabiola Bilecka
neurologopedka Kraków

nadymaj policzki,
wciągnij policzki

język do kątek ust

szeroki uśmiech,
dzióbek

ĆWICZENIA WSKAZANE PRZY WADLIWEJ REALIZACJI GŁOSEK CISZĄCYCH (Ś, Ź, Ć, DŹ):

Ćwiczenia grzbietu języka:

- kształtowanie umiejętności głośnego ssania cukierka, tak by środek grzbietu języka ćwiczącego dziecka całkowicie przylegał do podniebienia twardego
- lizanie talerza posmarowanego czymś smacznym np. miodem, dżemem
- wylizywanie środkiem języka wnętrza kieliszka lub kubeczka
- „język na gumce”- ćwiczenie polegające na przyklejeniu powierzchni języka do podniebienia twardego i jednocześnie poruszanie żuchwą w górę i w dół
- „koci grzbiet” wypychanie dolnych zębów językiem i wyginanie jego grzbietu ku górze
- lizanie językiem wewnętrznej powierzchni dolnych zębów i dziąseł
- naprzemienne dotykanie czubkiem języka, przy otwartych ustach górnych i dolnych dziąseł od wewnątrz
- liczenie językiem dolnych zębów od wewnątrz

Ćwiczenia warg:

- cmokanie ustami w różnym ułożeniu
- nakładanie górnej wargi na dolną i odwrotnie
- zwijanie warg do wewnątrz
- układanie warg jak przy „u”, a następnie „i”
- „żabka” - naprzemienne zamykanie i otwieranie środkowej części warg przy zaciśniętych kącikach
- zbieranie z talerzyka ciasteczek, chrupiek, owoców samymi wargami bez pomocy rąk

ĆWICZENIA PRZYGOTOWUJĄCE DO WYWOŁANIA GŁOSEK SYCZĄCYCH S,Z,C,DZ

Ćwiczenia języka

- układanie szerokiego języka na dnie jamy ustnej i przy lekko otwartej buzi swobodnie układanie bezwładnego języka na dolnej wardze - spłaszczonego i rozszerzonego tak, by jego boki dotykały kąćków warg
- delikatne zucie brzegów języka zębami trzonowymi
- wodzenie języka za dolnymi zębami
- wypychanie czubkiem języka dolnych zębów
- liczenie od wewnątrz dolnych zębów od wewnątrz
- wysuwanie szerokiego języka z jamy ustnej, a następnie cofanie, język powinien być tak szeroki, aby jego brzegi dotykały zębów trzonowych
- wysuwanie szerokiego języka daleko na brodę
- lizanie talerza posmarowanego czymś, co trudno zlizać np..Nutellą
- oblizywanie językiem wewnętrznej powierzchni dolnych zębów
- dotykanie czubkiem języka wewnętrznej powierzchni dolnych siekaczy z równoczesnym wybrzmiewaniem głoski „e”
- zlizywanie czubkiem języka dżemu lub masła czekoladowego z dolnych dziąseł
- „wymiatanie śmieci” – energiczne wyrzucanie czubka języka z za dolnych zębów

Ćwiczenia warg:

- rozchylanie warg jak w uśmiechu – wargi płaskie, przylegają do zębów (zęby widoczne);
- rozciąganie warg do uśmiechu i wymawianie głoski „i”
- pokazywanie szerokiego uśmiechu, a następnie ściąganie ust, jak przy głosce „u”
- naprzemienny uśmiech z pokazywaniem zębów, a następnie zastanianiem ich wargami
- układanie ust do uśmiechu i powrót do pozycji neutralnej
- wydawanie odgłosów z rozciągniętymi kąćkami ust: kozy – me, me; barana – be, be; kurczątko – pi, pi
- śmiechu – hi, hi; straży pożarnej – eo, eo, eo
- przeciągłe wymawianie iii iii

ĆWICZENIA WSKAZANE PRZY WADLIWEJ REALIZACJI GŁOSEK SZUMIĄCYCH:

Ćwiczenia języka:

- klaskanie językiem – naśladowanie odgłosu konia uderzającego kopytami o bruk
- „liczenie ząbków” – dotykanie czubkiem języka górnych zębów po wewnętrznej stronie, podczas szerokiego otwierania jamy ustnej
- „mycie zębów” – oblizywanie językiem górnych zębów po wewnętrznej stronie przy zamkniętych, a następnie otwartych ustach
- „zaczarowany język” – przytrzymanie przez kilka sekund czubka języka na podniebieniu przy szeroko otwartych ustach
- „krasnoludek zagląda do gardła” – cofanie języka w głąb jamy ustnej, zaczynając od górnych zębów, a kończąc na podniebieniu miękkim
- zlizywanie czubkiem języka z podniebienia, np. kawałka czekolady lub gumy rozpuszczalnej, kremu czekoladowego, mleka w proszku (przy szeroko otwartych ustach)
- ssanie czubkiem języka na podniebieniu małego pudrowego cukierka, musującej witaminy C, opłatka lub naśladowanie ssania pożywienia;
- przytrzymywanie czubkiem języka przy podniebieniu rodzynek, pastylek pudrowych, cukierków z wgłębieniem w środku

- „język malarzem” – język to pędzel, którego czubkiem dzieci mają naśladować malowanie różnych wzorów (kropek, kótek, linii, kwadratów, trójkątów). Moczenie „pędzla” w farbie oznacza dotykanie czubkiem języka wałka dziąstowego. Płukanie „pędzla” to oblizywanie językiem dolnych dziąseł od wewnętrznej strony;
- „stoń” – dosięganie językiem (jak stoń trąbą) do ostatniego zęba na górze i na dole, z prawej i lewej strony;
- „wahadółko” – kierowanie czubka języka w kąciki ust;
- „młotek” – wbijamy gwoździe w ścianę uderzając o dziąsła tuż za górnymi zębami, naśladowując wbijanie gwoźdźca
- „schodki” – czubek języka dotyka górnych jedynek, górnej wargi, a następnie nosa (buzia otwarta)
- oblizywanie językiem podniebienia, górnych zębów i wargi
- ostrzenie czubka języka o górne siekacze
- masowanie czubkiem języka wałka dziąstowego (należy zwracać uwagę, by ćwiczenia te były wykonywane przez dziecko z dużą precyzją i przy szeroko otwartych ustach)
- żucia brzegów języka włożonych między zęby trzonowe,
- zakładania tzw. szerokiego języka na górną wargę (język ma przykryć czerwień wargi),
- sięgania tzw. szerokim językiem do nosa i oblizywania płaszczyzny powyżej górnej wargi
- ćwiczenia w szybkim powtarzaniu głoski l-l-l-l..., przy szeroko otwartych ustach,

ĆWICZENIA WSKAZANE PRZY WADLIWEJ REALIZACJI GŁOSKI L

Na początkowym etapie terapii głoski l stosuje się wszystkie ćwiczenia motoryczne, których celem jest doprowadzenie do pionizacji języka, np.:

- oblizywanie czubkiem języka wałka dziąstowego przy szeroko otwartych ustach
- kląskanie
- wodzenie czubkiem języka po podniebieniu na boki
- wodzenie czubkiem języka po podniebieniu w tył i w przód
- wodzenie czubkiem języka po podniebieniu w kóteczo
- stukanie czubkiem języka w podniebienie
- zlizywanie z podniebienia przyklejonego tam uprzednio kawałka czekolady, Flipsa ,opłatka lub kropelki Nutelli
- przytrzymywanie na wałku dziąstowym za pomocą czubka języka rodzynki lub ziarenka preparowanego ryżu przy jednoczesnym opuszczaniu żuchwy

ĆWICZENIA WSKAZANE PRZY WADLIWEJ REALIZACJI GŁOSKI R

- klaskanie czubkiem języka o podniebienie twarde
- wysuwanie szerokiego języka z buzi bez dotykania zębów
- odklejanie językiem chrupiek kukurydzianych z podniebienia
- zlizywanie czubkiem języka z przedniej części podniebienia czekolady, nutelli, kropli miodu, itp.
- przytrzymywanie czubkiem języka na podniebieniu, zaraz za wałkiem dziąstowym rodzynki lub ziarenka preparowanego ryżu
- delikatne przygryzanie czubka języka zębami
- wypychanie czubka języka przez mocno zaciśnięte wargi
- energicznie stukanie czubkiem języka o wałek dziąstowy przy otworzonej buzi (podobnie jak przy głosce „l”)
- szybkie i wielokrotne uderzanie językiem o górną wargę
- przytrzymywanie czubka języka „przyklejonego” do wałka dziąstowego przy jednoczesnym opuszczaniu żuchwy
- naprzemienne stukanie czubkiem języka w wałek dziąstowy i miejsce nad górną wargą przy rozchylonych ustach
- szybkie unoszenie i opuszczanie języka (w kierunku górnych i dolnych zębów), przy szeroko otwartych ustach i nieruchomej żuchwie
- „czesanie języka” (wysuwanie i wsuwanie go między lekko rozwarte zęby)
- „ostrzenie” czubka języka o górne zęby, przy szeroko otwartych ustach
- liczenie górnych zębów czubkiem języka
- wykonywanie czubkiem języka na podniebieniu kropek, kótczek, kreseczek itp.
- precyzyjne oblizywanie czubkiem języka górnej wargi
- precyzyjne dotykanie czubkiem języka kątek ust
- naśladowanie odgłosów z otoczenia: odczucia zimna – brr, brr, brr; ruszającego motocykla – brum, brum,
- brum; parskania konia – prr, prr, prr
- energiczne pionowe poruszanie warg palcem
- parskanie wargami z językiem wysuniętym między nimi

ĆWICZENIA WSKAZANE PRZY WADLIWEJ REALIZACJI GŁOSKI K,G

Ćwiczenia wstępne, usprawniające motorykę narządów mowy:

- wysuwanie i chowanie języka w głąb jamy ustnej (usta szeroko otwarte, język nie powinien dotykać zębów)
- opieranie czubka języka o dolne zęby, unoszenie środka języka do podniebienia miękkiego i twardego
- ssanie cukierka.
- mlaskanie środkiem języka, przyssanie języka do podniebienia przy szeroko otwartych ustach
- picie przez długą słomkę bardzo gęstych napojów np. jogurtu
- lizanie lizaka językiem mocno wysuniętym z buzi
- udawanie ziewania, swobodnie przy nisko opuszczonej żuchwie: wdech przez nos, wydech ustami przy szeroko otwartej jamie ustnej
- krótkie wymawianie samogłosek przy otwartych szeroko ustach

Ćwiczenia oddechowe:

- odtajanie zamrożonej szyby - mocno przedłużone chuchanie
- chuchanie na rękę, bo zmarzły
- naśladowanie odgłosów zwierząt, (np. przeciąganie dźwięku muuuu, hu-hu-hu, miauuuu)
- naśladowanie śmiechu różnych ludzi np. he, he, he, he, (staruszki); ha, ha, ha, ha, (kobiety); ho, ho,
- ho, ho, (mężczyzny); hi, hi, hi, hi, (dziewczynki)
- ziewanie długie i przesadne
- wdychanie powietrza nosem i wydychanie ustami, podczas szerokiego otwierania ust
- przysysanie drobnych papierków przez rurkę i przenoszenie ich na plansze
- chrapanie na wdechu i na wydechu

DZIĘKUJĘ ZA
UWAGĘ
POWODZENIA! 😊